

Vikingetiden - langt fra kun vikingernes tid

En historiografisk undersøgelse af vikingetiden og vikinger fra år 1800 til 2000

Et speciale af Kasper Prægel Palmskov (59698)

Vejleder: Mia Münster-Swendsen

Sprog: Dansk

Antal tegn: 179.669

IKH, Roskilde Universitet

Efterår 2018

RUC

Abstract

Writings about the past will always be a product of its own time and reflect the problems, ideologies and interest of the era. The national adversities in the 19th century had affected Denmark to be in an uncertain political situation. This produced a massive need for nationalistic writing, where the aim was to inform the population, about their connection as citizen to a modern national state. N. F. S. Grundtvig produced a definition of this national identity with an entailed retrospective tendency in his writing. From a distant past an image of Denmark was retrieved, in which the people in the 19th century writing concerning Vikings were influenced by Romanticism and a glorification of antiquity. J. J. A. Worsaae added the concept Viking age, for the registration of antiquities, by that late iron-age stretching from 800-1000 was named after the term Viking. The glorification of prehistory continued, legends and folktales held the same fundamental value. The border disputes of the 19th century was portrayed in the myth of Danevirke. Writings about the Viking Age were mainly governed by nationalism, where promoting the national identity was the main objective.

The Viking Age would turn out not to be a short lived 19th century construction of knowledge. Though it certainly were exposed to some changes during the 20th century. Nationalistic Viking Age history has survived and been reproduced in historical and archaeological syntheses. By examining the works of P. Foote, D. Wilson, P. Sawyer and E. Roesdahl, it is clear that the Viking Age in the 20th century, have generally followed and conformed to the main knowledge, that were created in the 19th century. Though the explicit nationalism has changed to implicit in the writing. The Vikings were no longer only violent pirates or warriors but also peaceful merchants. The Vikings by their activities became the founders of the modern Scandinavian states. Viking Age writing has generally been about Danes, Norwegians and Swedes with the actorship being the deeds of the kings. Thus the construction and maintenance of the Viking Age is not only scientific studies but also about adventurous ancestors.

1. Indledning	4
1.1 Problemstilling	4
1.2 Disposition for specialets struktur	6
1.3 Begrebsafklaring af vikingetiden og vikingerne	7
2. Metodiske refleksioner	9
2.1 Valg af litteratur	10
3. Tidligere forskning og historieskrivning om vikingetiden	11
4. Nationalisme, nationalidentitet og forestillede fællesskaber	14
5. 1800-tallets nationalromantiske konstruktion af vikingetiden	17
6. N.F.S Grundtvig - folket, nationen og danskhed	20
6.1 Grundtvigs syn på nordisk mytologi i 1808 til 1832	22
6.2 Grundtvigs Englandsrejser	26
6.3 Indledningen til Nordens Mythologi (1832)	28
6.4 Nordens Mythologi (1832)	30
7. J. J. A. Worsaae om oldsager og mindesmærker	33
7.1 Worsaaes politiske syn	36
7.2 Spor efter nordboerne i England, Skotland og Irland	38
7.3 Worsaaes sidste værker om vikingetiden	42
7.4 Delkonklusion for afsnit 6 og 7	45
8. Vedligeholdelse af vikingebegrebet fra ca. år 1960 til 2000	46
8.1 Hvem var vikingerne? Helte eller banditter?	49
8.2 Vikingetidskultur – transhistoriske homogene danskere, nordmænd og svenskere	53
8.3 Kongemagten, den vigtigste aktør i vikingetiden	55
8.4 Delkonklusion for afsnit 8	58
10. Diskussion af vikingebegrebet i forskningen	59
11. Konklusion	61
12. Litteraturliste	64

1. Indledning

Formålet med dette speciale er at skrive historiografisk om vikingetiden og vikingerne. Med dette som mål er det blevet undersøgt hvordan forskere og forfattere, på forskellige tidspunkter, fra 1800-tallet op til år 2000, har betragtet og anvendt denne tid og disse personer. Vikinger opnåede deres symbolske betydning gennem en forherligelse af forhistorien, der begyndte i den nationalromantiske periode, og fandt et særligt fodfæste i de politiske-, økonomiske- og sociale kriser i 1800-tallets Danmark. Vikinger repræsenterede en fortidig herlighed i et øjeblik, hvor økonomisk og territoriale kriser truede Danmarks overlevelse som en selvstændig stat. Akademiske lærde adopterede ordet viking, da dansk nationalisme blev udviklet fra et litterært- til et politisk fænomen, og udvidet til en udbredt kulturel kraft med stor indflydelse på historisk og arkæologisk tænkning (Adriansen, 2003: 115). Begrebet viking er i nyere tid almindeligvis anvendt i forbindelse med alle skandinaver, både i fortid og nutid, gennem en proces med rødder tilbage til nationalromantikken (Lind, 2012: 154-155). Vikingetiden repræsenterede en periode i historien, hvor Danmarks betydning og magt ikke kunne bestrides, og vikingerne var kendt som ”*Herrer på alle Nordens Have*” (Worsaae, 1873: 18).

Som læserne af dette speciale vil opdage, så er der langt fra enighed om alle aspekter til denne periode, hvilket selvfølgelig ikke er overraskende. Peter Sawyer har beskrevet at forskelle i fortolkning forekommer i alle perioder, men er måske mere fremtrædende i diskussioner om vikingetiden og vikinger end de fleste andre emner i middelalderens historie (Sawyer, 1997: 1). Vikingetiden er dog meget mere end et akademisk felt, og som en tid for eventyr og vold ophører den aldrig med at fascinere, selvom begivenhederne i vikingetiden fandt sted for mere en 1000 år siden. Siden 1800-tallet har arkæologer, historikere og andre slags forfattere reproduceret vikingetidens herlighed, og dens tiltrækning og betydning er ikke mindsket (Svanberg, 2003a: 5). De foreslåede forklaringer på hvorfor det er nødvendigt med en vikingetid er talrige, og afviser ofte hinanden og vikingetiden er blevet snoet i alle mulige retninger for at harmonere med alle mulige formål (Croix, 2015: 83).

1.1 Problemstilling

Dette speciale vil argumentere for, at vikingetiden kan opfattes som et vidensområde konstrueret i slutningen af 1800-tallet og i dets grundlæggende strukturer, indhold og narrativ opretholdt helt til nutiden. Formålet med den følgende undersøgelse er, at give et kritisk overblik over både tidligere, men også nyere forskningstendenser inden for vikingetidsstudier. Fra det 8.- og helt frem til det 11.

århundrede, fremstår fortidige skandinaviske folk i vesteuropæisk historie som røvere, erobrere og bosættere (Sawyer, 1997: 1). Vikingetiden som periode har ifølge flere forfattere signaleret en tid, hvor "hedenske" mænd fra nord, som over tid ville blive kollektivt kendt som vikinger, lancerede en 300 års lang ødelæggelse på byer, landskab og religiøse centre i det middelalderlige Europa. (Coupland, 1995: 190). De vikinger, der blev konstrueret i 1800-tallets nationalromantik, blev i udgangspunktet illustreret som en mand og en kriger til havs, der drog på modige ekspeditioner. Vikinger erobrede land og opdagede nye territorier. (Djupdræt & Kahl, 1998: 23-25). Fra de islandske sagaer blev vikinger beskrevet som en positiv karakter og senere udstyret gennem arkæologien (Roesdahl, 1994: 159). Vikinger var nyttige som disse frie krigere, til at opbygge en skandinavisk helte- og rollemodel, der tilhørte en fortidig guldalder.

I vikingetidsforskningen fremhæves arkæologen Jens Jacob Asmussen Worsaae hyppigt som en af de store bidragsydere til opfindelsen af vikingetiden (ibid.: 165). Worsaae anvendte perioden vikingetid i 1863 både i navngivelsen af et kapitel men også til at beskrive perioden i bogen *Den danske Erobring af England og Normandiet*. Perioden viste sig også senere i Worsaaes bog fra 1873, der eksplicit var dedikeret til vikingetiden; *De danskes Kultur i Vikingetiden*. Vikingetidens egen forskningshistorie og dens relation til 1800-tallets nationalromantik i de skandinaviske lande, er i nyere tid blevet analyseret og kritisk revideret i en række publikationer og artikler (eksempelvis Lönnroth, 1997; Svanberg, 2003; Haarvardsholm, 2004 og Lind, 2012).

Forfattere der har beskæftiget sig med denne periode, er de seneste år begyndt at være mere bevidste om at periodebetegnelsen vikingetid har været genstand for debat og ikke er en præcis markør for denne periode. Samt at begrebet viking i sin oprindelige betydning ville have været en person der drog på havgående plyndringstogter og derfor kun blev anvendt for en minoritet af samtidens befolkning (Lind, 2012: 153; Somerville & McDonald, 2013: 1-3). Opsummeret så har størstedelen af kritikken af perioden cirklet omkring vikingers tvivlsomme karakter på baggrund af oprindelsen i nationalromantikens ideer. Selve afbildningen af vikinger er kritiseret for ikke at være repræsentativt for de samtidige mennesker og deres liv i denne periode og dermed skjule flertallet af fortidige andre, fordi ikke alle beboere i Norden var vikinger i vikingetiden. Begrebet viking kritiseres for at være have været for hyppigt misbrugt til ideologiske-, politiske- og økonomiske formål samt at skabe en kollektiv identitet. Dog så har den nævnte kritik ikke været i stand til, at udfordre vikingebegrebet i at være definerende for en fortidig periode.

Dette speciale er udarbejdet med en intention om at gennemgå historiske og arkæologiske videnskabelige synteser om vikingetiden og dens definition. Med formålet om at identificere og

kombinere faktorerne, for hvordan forfattere har bidraget til konstruktionen samt vedligeholdelsen af vikingetiden. Der ikke kun kan hævdes at være en uskyldig fortælling om eventyrlystne forfædre. Men også indeholde en bestemt nationalistisk diskurs der har været anvendt til at beskrive fortidens Skandinavien. For at undersøge dette er vikingetiden blevet fulgt fra begyndelsen gennem de mest indflydelsesrige akademiske studier fra 1800-tallet og op til de seneste autoritative værker der er blevet produceret fra 1960 op til år 2000, som kan antages at have været de mest indflydelsesrige. Omdrejningspunktet for specialet kan skitseres i følgende problemformulering:

På hvilket grundlag og med hvilke argumenter er periodebetegnelsen vikingetiden, samt begrebet viking, blevet etableret og bibeholdt i de historiske og arkæologiske videnskaber?

1.2 Disposition for specialets struktur

I dette speciale vil læseren i det metodiske afsnit, blive præsenteret for det analytiske redskab, historiografi, der er centralt for forståelsen af de grundlæggende strukturer af grundantagelser, som har gjort vikingetiden til et vidensfelt. Disse antagelser vil også blive identificeret og diskuteret. Efterfølgende præsenteres et omfattende afsnit om aktuelle teorier for nationalismens historiefremstilling, og der drages i de efterfølgende afsnit ud, for at udforske skabelsen af en vikingetid i 1800-tallet og helt op igennem det 20 århundrede. I lignende historiografiske værker og artikler om vikingetiden, er det blevet understreget at denne periode udspringer af en nationalromantisk historieformidling, der byggede på forestillingen om overlegenhed og en iboende ”vikingeånd” i de nordiske lande.

Derfor er primært både N.F.S Grundtvig og J.J.A Worsaae blevet undersøgt. Ved at belyse deres ideer, forestillinger og tanker, som de udtrykte i den nationalromantiske periode, samt på baggrund af den viden og de synspunkter der dengang forelå især omkring det nationale, vil det blive vurderet, i hvilket omfang tilsvarende forståelser optræder i senere udlægninger. I den forbindelse vil specialet også komme ind på, om det er disse nationale forestillinger der stadig dominerer historieopfattelsen af vikingetiden, i forskningen fra 1960-2000. I analysen vil det yderligere blive undersøgt, hvordan vikingetiden tidligere og hyppigt, er blevet forklaret ud fra en hovedinteresse i individer med skandinavisk oprindelse.

Det skal understreges, at specialet er baseret på nedslagspunkter og tænkt som en detaljeret undersøgelse af, de vigtigste perspektiver inden for vikingetidsforskningen og hvordan dette felt har udviklet sig. De inddragede værker er benyttet som en demonstration af dominansen af et par meget grundlæggende ideer. Dette er samtidig ikke et speciale om indbyggerne i Skandinavien for 1000 år

siden. Det handler om faglige måder at konstruere billedet af disse personer, der levede for 1000 år siden, et billede som har udviklet sig i de sidste to århundreder.

1.3 Begrebsafklaring af vikingetiden og vikingerne

Selve betydningen af vikingetiden og vikinger er et omdebatteret emne. Et forsøg på at spore de begivenheder, udviklinger og holdninger, der har formet forestillingen om vikinger og deres tid er en kompliceret proces. Vigtigt er det at understrege, at den fælles forståelse af vikingetiden og vikinger, som dominerer i dag, har rødder i 1800-tallet, men de to begreber har ikke samme alder og oprindelse (Aannestad, 2016: 67-70). Vikingetiden begynder hyppigt i et vestligt og skandinavisk perspektiv, med de første navngivelser af de berygtede togter ud for Englands østkyst i slutningen af det 8. århundrede og sluttede i midten af 1000-tallet, der normalt siges at være i 1066 med døden af Harald Hårderåde ved Stamford Bridge og den senere sejr af Vilhelm Erobreren (Roesdahl, 1991: 308-309; Somerville & McDonald, 2013: 35). På baggrund af dette er vikingetidens alment anvendte kronologiske ramme blevet fastsat af moderne historiske studier fra år 793 og op til år 1100. Alternativer til disse datoer, som hovedsagelig er relevante fra et vest-skandinavisk perspektiv, er blevet foreslået i flere tilfælde, men justeringer har i det væsentlige bestået af en udjævning af den absolutte historiske definition til ca. 800-1050 (Croix, 2015: 82). Det er historiske dokumenter og politiske begivenheder i forbindelse med denne periode, der har været de vigtigste faktorer, der blev taget i betragtning, da perioden blev konstrueret. Datering af perioden sætter vikingetiden fast i en vestlig sammenhæng og giver den et vestligt orienteret perspektiv og som Lind har beskrevet *"Den østlige dimension har aldrig spillet nogen stor rolle i vikingetidsstudier"* (Lind, 2012: 161).

Helt overordnet kan der identificeres nogle vedvarende emner af interesse for vikingetidsforskningen - politisk magt og eliten i vikingetidssamfundet. Fokusset på samtidens elite i samfundet er typisk ud fra en betragtning af de tilgængelige kilder til denne periode, som omfatter begravelser af eliten og krøniker skrevet til og om eliten. Andre hyppige temaer er mobilitet, der i nogle tilfælde er forbundet med handel og i andre tilfælde lægges der vægt på togter, invasion eller kolonisering. Undersøgelser af konvertering og tilslutning til den kristne kirke i de skandinaviske lande, har yderligere dannet grundlaget i mange store vikingetidsforskningsprojekter (Croix, 2015: 82-85). Endelig anvender alle de undersøgte værker en form for tværfaglig tilgang eller understreger behovet for tværfaglige undersøgelser. Undersøgelser af disse understregede emner findes i de fleste af de værker, der indgår i dette speciale.

Begrebet viking har været omdrejningspunktet i mange faglige diskussioner, da begrebet har en lang udviklingshistorie. Viking har gennem tiden været ganske omdiskuteret og der har været gjort flere forsøg på at indkredse og fastslå dets betydning og ophav. Dog så er et af de mest almindeligt forekommende forslag til oprindelsen det nordiske ord vik, hvilket betyder bæk eller bugt, som ville gøre såkaldte vikinger til ”folk i bugten” eller en mere aggressiv mulighed, måske folk der angreb fra bugter eller bække (Brøndsted, 1979: 37-38). Eller betegnede en ”havkriger”, der kom fra denne region eller havde en praksis i at skjule sig i fjorde (Thorsen, 1971: 101-104). Der er også det specifikke stednavn Vik, der henviser til Oslo Fjordregionen, men det synes mere sandsynligt at tildele stednavnet og udtrykket viking en fælles oprindelse, snarere end at hævde, at vikingerne var i det mindste i første omgang set som oprindeligt fra Vik regionen (Brøndsted, 1979: 38).

Ofte er ordet forbundet med det oldengelske wicing, et ord der betyder pirat, som er kendt fra før-vikingetidskilder og blev brugt lejlighedsvis i den angelsaksiske krønike. Udtrykket anvendes i beretninger for årene 921 og 982, mens udtrykket hyppigere anvendt i hele krøniken var ”daner” (Wilson & Roesdahl, 1992: 46). De to oldnordiske ord víking og víkingr, der betyder henholdsvis pirat (eller krigsførelse til søs) eller ”havkriger” (ofte i islandske sagaer efter vikingetiden) menes at være direkte forgængere til det moderne ord. Igen er disse ords ophav genstand for debat (Roesdahl, 1992: 9). Det oldnordiske víkingr findes også skrevet på runeindskrifter f.eks. hvor forskellige personer omtales ”på forskellige steder siges at dø/være i viking” (Lind, 2012: 152). Men findes også i skriftlige kilder fra middelalderen. I Adam af Bremens krønike beskrives det hvordan pirater fra Sjælland, benævnte sig selv som wichingos. Selvom ordet viking muligvis stammer fra det oldnordiske víkingr, og betyder en pirat, med tilhørende navneord víking, der betyder pirateri og optrådte første gang omkring år 700 i oldengelsk form som wicing med betydning af en kriger til havs fra nord, mente Lind ikke at det er sammenligneligt med at være skandinav (ibid.: 153).

Efter at have gennemgået forklaringen for ordet viking synes det logisk at anvende det moderne ord viking som ækvivalent med pirat. Desværre er brugen af viking sjældent så ukompliceret. Selvom betydningen af ordet som pirat er alment anerkendt, så har det i praksis været belastet med langt mere komplekse forestillinger. Den moderne brug har generelt haft tendens til at fortolke viking som henvisende til hele det skandinaviske folk i den såkaldte vikingetid, og forskere der har beskæftiget sig med perioden, har fulgt forskellige taktikker i deres brug. James Graham-Campbell, i *The Viking World* formulerede sin benyttelse af vikingebegrebet på følgende måde: *“The usage is too convenient and long-established to be abandoned, and will be applied here to all those of Scandinavian blood, whatever their occupation or intent, unless they are further identified by*

nationality - as Danes, Swedes, Norse (from Norway), Icelanders or whatever the case might be” (Graham-Campbell, 1980: 10). For at tilføje yderligere kompleksitet er ordet *viking* også blevet anvendt med referencer til vikingernes karaktertræk. Et eksempel er David Wilson der i *Vikings and Gods in European Art* “*the term is used in its modern sense referring to an early medieval Scandinavian of some nobility of character*” (Wilson, 1997: 14). Ved at stå overfor alle disse mulige fortolkninger, vil det i dette speciale være umuligt at vedtage en streng definition både for vikingetiden men også for ordet viking, selvom det ville have været foretrukket at indsnævre det til én definition.

2. Metodiske refleksioner

For at kunne besvare problemformuleringen, er dette speciale udarbejdet som et historiografisk studie, i et forsøg på at finde ud af, hvilket grundlag forfattere har baseret deres fremstillinger af vikingetiden og vikinger, men også med fokus rettet mod at præsentere historiefaglige kontroverser, såvel som belysning af enkelte personer, der har lagt dybe spor inden for vikingetidsforskning. Der er flere måder at opfatte og definere historiografi på, men i dette speciale forstås det som studiet af fagets egen historie eller historiens egen historieskrivning. I praksis betyder det for specialet at det er studiet af forskere/forfatteres tidligere arbejde inden for samme historiske forskningsområde. Formålet med en historiografisk undersøgelse, er at forsøge at træde udenfor sin egen faglige bevidsthed, og få større indsigt i, hvordan tidligere generationers forskning og formidling er blevet formet, ikke kun af skiftende tendenser i feltet, men også af samfundet (Jørgensen, 2012: 148-150). En historiografisk analyse kan således bidrage til at fremhæve områder, der over tid har skabt grundlaget for uenighed blandt f.eks. historikere inden for et forskningsfelt (Jensen, 1987: 105-107). Hayden White har beskrevet hvordan 1800-tallets historikere, men også filosoffer, havde en afgørende indflydelse på den historiske bevidsthed og nationale identitet i deres egen samtid men også i det 20. århundrede gennem deres historieskrivning og historiefilosofiske kategoriseringer (White, 1973: 163-191). Derfor er det centralt at være bevidst om historiografien og motiver bag dannelsen, samt studiet af perioden kendt som vikingetiden, da formålet med specialets undersøgelse er at bidrage med et kritisk indblik i nogle af de væsentligste forskningstendenser inden for vikingetidsstudier. Dette historiografiske perspektiv bidrager til at give et mere nuanceret syn på den undersøgte fortid.

2.1 Valg af litteratur

I dette speciale er der valgt en repræsentativ gruppe af både forfattere, historikere og arkæologer, som har leveret bidrag og været mest fremtrædende i arbejdet med vikingetiden. Specialets analysedel starter ved perioden omkring nationalromantikken, da dette er tidspunktet hvor Grundtvig var en fremtrædende aktør i skabelsen og udbredelsen af en nationalfølelse f.eks. i sit værk *Optrin af Kaempelivets Undergang i Nord*, udgivet i to bind i 1809 til 1811, nævnes ”en vikingsflok” beskrevet som røvere ved Danmarks kyster (Udvalgte skrifter¹ bd. 1: 435 og 444). Det vil blive diskuteret på hvilken måde Grundtvigs tanker om historie, myter og sprog, var virkemidler til at fremkalde det danske folks nationale bevidsthed.

Som en officiel betegnelse for en epoke i historien var udtrykket vikingetid ikke blevet almindelig i Skandinavien, indtil de sidste årtier af 1800-tallet. Worsaae tilskrives ofte æren for at have introduceret begrebet vikingetid i dansk litteratur og gjort det almindelig kendt og brugt. Ordet vikingetid er, ifølge den danske arkæolog Johannes Brøndsted, brugt for første gang i *De danskes Kultur i Vikingetiden* udgivet i 1873 af Worsaae (Brøndsted, 1984: 63). Dette værk opfattes blandt vikingetidsforskere også i dag, som den første både videnskabelige- og offentlige præsentation af tiden og begrebet. Flere af de inddragede værker både af Grundtvig og Worsaae er udgivet tidligere end begrebet vikingetids videnskabelige konstruktion og præsentation. Men disse er inddraget med henblik på at undersøge udviklingen i fortællingen om vikingetiden fra starten af 1800-tallet og frem til dets slutning.

Med udvælgelsen sker der også et fravalg, og det er ikke alt relevant litteratur som vil blive analyseret, og der vil ikke blive gjort nogen indsats for at udpege hvilke forskere der har bidraget med den mest betydningsfulde forskning. Specialets påstand er, at værkerne og resultaterne der gennemgås, er repræsentative for den konklusion, der følger. Siden begyndelsen af specialet, har fokuset været på dansk litteratur, men også en bred vifte af udenlandsk litteratur er blevet undersøgt. Hensigten har været at vælge de mest autoritative værker, der kan antages at have været mest indflydelsesrige for den generelle videnskabelige opfattelse. Da vikingetiden er konstrueret i et meget bredt udsnit af forskellige medier, kan følgende undersøgelse ikke hævde at dække hele rækken af det nuværende repræsentationsområde. Det vil sige, at der er mange former for repræsentationer, der ikke vil blive diskuteret, f.eks. museumsudstillinger eller skolebøger, som også har haft stor betydning for udformningen af vikingetiden.

---

¹ Herefter vil denne blive forkortet US.

3. Tidligere forskning og historieskrivning om vikingetiden

Gennem arbejdet med dette speciale har det efterhånden stået klart, at vikingetiden og vikinger er et omfattende forskningsfelt. Særligt værker om Danmarkshistorie har tidligere været den foretrukne måde at formidle om vikingetiden og vikinger på i tidsrummet mellem slutningen af 1800-tallet til starten af det 20. århundrede. Både i Adam Fabricius og Johannes Steenstrups historieskrivning findes der et nationaldannende sigte, hvor det var de store mænds bedrifter, sagnkongerne og heltenes historier der alle var brugbare fortællinger. Derfor var det ikke fortællinger om vikinger som sørøvere, men fortællinger om stolte krigsherrer der blev gengivet. Steenstrup fandt det vigtigt at fastslå, at den europæiske befolkning ikke direkte frygtede vikingerne. Han erkendte, at vikingerne ofte blev opfattet som et hedensk folk med en fremmed kultur, men mente, at de negative karakteristika blev opvejet af vikingernes evner og færdigheder, som indgød en vis respekt og erkendelse af deres udviklingsmuligheder.

”De Nordiske Krigere og ikke mindst de danske omtales af fremmede Berettere gerne som skønne og smidige; de kunne taale Kulde og Trængsler uden Klage, og sjælden saa man dem modløse eller forsagte” (Steenstrup, 1896-1904: 258).

Samme tendens spores også hos Fabricius, dog så mente han, at vikingernes plyndringstogter førte til *”forfærdelige Ødelæggelser; de nedtrampede Kristendom og Kultur og efterlod sig blodige spor”* (Fabricius, 1889: 121). Han afholdte sig dog fra, at beskrive vikingerne som udelukkende nogen der blev frygtet, *”I Frygten for de blodige Kæmper og Hadet mod dem blandede sig megen beundring for dem som tapre Krigere, kyndige sømænd, dygtige Skibsbyggere, snilde Haandværkere og kloge politikere”* (ibid.: 260-261).

I nyere tid har Martin Djupdræts *Billeder af Vikingen* (1998) koncentreret sig om visuelle fremstillinger og indeholdte billeder af vikinger gennem de sidste 400 år. Malerier, tegninger, symboler og nutidige reklamer, som alle viste hvordan vikinger har ændret udseende og karakteristika gennem historien, og var præget af deres respektive samtids politiske- og samfundsmæssige forhold. Alt sammen eksempler på, hvor vikinger var symboler på noget typisk nordisk og dansk. Djupdræt understregede den nationale diskurs, som i 1800-tallet blev koblet med vikingetiden, hvor kunst men også en historiebevidsthed som dette, fik en afgørende rolle i formidlingen af en tidligere storhedstid. Som eksempel herpå anvendte Djupdræt åbningsudstillingen på Frederiksborg Slot i 1878, som afspejlede det tidstypiske i nederlagsstemningen efter slaget ved Dybbøl i 1864. Men også udstillingen med en kopi af

Bayeux-tapetet, en frise der viste Svend Tveskæg og Knud den Stores erobring af England o.lign., der ifølge Djupdræt alt sammen var eksempler på en stigende interesse for vikingetiden.

”Valget af disse genstande var typisk for tiden. Dyrkelsen af Vikingetiden begyndte for alvor i denne periode. Interessen for vikingerne var vokset både hos kunstneren, videnskabsmanden og den almindelige borger” (Djupdræt & Kahl, 1998: 20-21).

Inge Adriansen har understreget lignende i to-bindsværket *Nationale Symboler i det Danske Rige 1830 – 2000* (2003) hvor de uofficielle- og officielle symboler, såsom gravhøje, guldhornene, bøgeskove, Holger Danske og vikinger blev beskrevet som et repertoire af historiske fortællinger, myter, traditioner der alle er blevet tillagt symbolsk betydning for den danske nationalfølelse. Adriansen påpegede yderligere hvorledes disse har spillet en væsentlig rolle for *”(...) skabelsen, oprettelse og udbygning af forestillinger om danskhed siden de første årtier af 1800-tallet”* (Adriansen, 2003: 13).

Hvis fokus rettes mod nogle af det 20. og 21. århundredes hyppigst fremtrædende forskere inden for vikingetidsforskning, er det bemærkelsesværdigt, at skabelsen af vikingetiden i 1800-tallet og interessen for den daværende historieskrivning herom, nærmest er udeladt. Aksel E. Christensen indledte sin *Vikingetidens Danmark* (1969) med et afsnit om den oldhistoriske baggrund og en beskrivelse af treperiodesystemet, hvor den videnskabelige fastsættelse af vikingetiden ikke blev omtalt. Derimod så nævnte Else Roesdahl ganske kort i artiklen *Vikingerne i dansk kultur* (1994), at vikingetiden opstod som en periodebetegnelse i slutningen af 1800-tallet. Roesdahl fremhævede Worsaae som den person i 1800-tallet der slog igennem med vikingetiden i *De danskes Kultur i Vikingetiden* (Roesdahl, 1994: 159).

*”Det var også i 1800-årene, at de mange ordsammensætninger med viking opstod, som vikingefærd, vikingeånd, vikingeskib og vikingetid. Det sidste slog igennem på dansk så sent som i 1873, da den store arkæolog J.J.A. Worsaae udgav sin lille folkebog *De danskes Kultur i Vikingetiden*”* (Roesdahl, 1994: 159).

Dette er på trods af, at ved nærmere gennemgang af nogle af Worsaaes tidligere værker, ville man bemærke at han omtalte vikinger og også anvendte periodebetegnelsen vikingetid før dette værk. Hverken Roesdahl eller Christensen undersøgte, hvorledes konstruktionen af vikingetiden påvirkede historieskrivningen. Christensen omtalte overfladisk de ældre historiske hovedværker såsom Steenstrups *Normannerne* og Alexander Bugges *Vikingerne I – II*, men beskrev disse som

forældede fremstillinger, og om deres samtids interesse for vikingetiden blev det blot konkluderet at *”Det blev saaledes først det 19. århundrede, der bragte den afgørende ændring i opfattelsen af oldtidshistorien”* (Christensen, 1969: 14).

Selvom disse nævnte bidragsydere har berørt tidligere fremstillinger af vikingetiden og vikinger, uddybes det ikke nærmere hvorfor vikingetiden i 1800-tallet konstrueres som en tidsbestemt epoke og hvilke udviklinger viking som begreb har gennemgået i den forbindelse. For at finde en egentlig historiografisk undersøgelse af emnet, er det nødvendigt at rette blikket mod norsk og svensk litteratur inden for forskningsfeltet. Den norske historiker Jørgen Haavardsholms afhandling, *Vikingetiden som 1800-tallskonstruksjon* (2004), hvis målsætning var at vise hvordan norske og danske forskere i slutningen af 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet, havde medvirket til at skabe et nyt billede af vikingetiden og vikinger. Dette fremgik også af hans problemstilling, hvor han skrev følgende:

”Jeg har villet vise hvordan vitenskapeliggjøringen av arkeologi- og historiefaget fikk en avgjørende betydning for beskrivelsen av jernalderens sidste fase, vikingetiden” (Haavardsholm, 2004: 8).

Haavardsholms tese om vikingetidsbegrebets konstruktion lænede sig udelukkende opad 1800-tallets videnskabsudvikling. Der var hos 1800-tallets forskere indenfor historie og arkæologi en overbevisning blandt disse, at det var muligt at rekonstruere vikingetiden og tegne et relativt sikkert billede af indholdet, der grundlæggende byggede på et alsidigt kildemateriale. Ved at der skete en videnskabeliggørelse af historiefaget og arkæologien betød dette således en udvikling af en metode indeholdende kildekritiske tekststudier. Denne revurdering af kildernes værdi og professionalisering af videnskaberne bød på en systematisering, ordning og typologisering af fortidigt genstandsmateriale. Interessen for en systematisk behandling af fortidens genstande og kilder faldt sammen med en øget interesse for, hvad der skulle blive vikingetids- og middelalderforskning, hvilket skabte en sikker kundskab om fortiden (Haavardsholm, 2004: 30-42). Haavardsholm beskrev dog, at han var bevidst om at vikingetiden har stået centralt i det nationsopbyggende projekt, dog mente han ikke, at forskningsbidragene *”utelukkende bør forstås innenfor en snever ramme av nasjonal historieskrivning”* (ibid.: 27), og han fokuserede derfor ikke på anvendelsen af forskning til dette.

Ud fra valget af kildemateriale er der i dette speciale valgt et andet fokus end Haavardsholm. Det fremstår ikke som en fyldestgørende undersøgelse af vikingetiden og vikinger uden at berøre 1800-tallets politiske og nationale tanker som prægede samtiden. I undersøgelsen af Grundtvig og

Worsaae kan der ses spor af, at billedet af vikinger eller nordboer ændres gennem 1800-tallet. Dog så er analysens hovedformål at undersøge om denne forandring i højere grad var påvirket af de nationale projekter, samt skabelsen af en nationalidentitet end af videnskabeliggørelse af historie og arkæologi.

Derfor er en publikation, der i hovedtræk beskæftigede sig med samme emne som dette speciale nævneværdig. Svenske Frederik Svanbergs *Decolonizing the Viking Age I* hævdede at der i vikingetiden var mange små specifikke regioner, lande eller lignende enheder i Skandinavien men disse enheder er aldrig blevet set som historiens primære emner. De er beskrevet som altid eksisterende indenfor en generel vikingetidskultur, indenfor grænserne af de senere nationalstater og indenfor de metahistoriske foreninger af de senere stater (Svanberg, 2003a: 93). Svanberg hævdede, at der indenfor forskningen om vikingetiden og vikinger herskede en traditionel opfattelse af denne tids historie, som Danmarks, Sveriges og Norges samt deres tre folkeslag. Dette mente Svanberg skulle dekonstrueres, for også at gøre betydningen af folk der opfattede sin identitet ud fra mindre regionale områder fremtrædende (Svanberg, 2003a: 102). Et specifikt område i hans undersøgelse beskæftigede sig med det sydlige Skåne fra år 800-1000. Her hævdede Svanberg, at den generelle opfattelse af at der var to hovedfolk, svenskere og danskere, måtte afvises da der klart var mange forskellige samlinger af folk med en mere eller mindre stærk følelse af kollektiv identitet (Svanberg, 2003b: 139). Svanbergs undersøgelse af begravelsesritualer tydede på en række regionale identiteter. Analyser af Sydøst Skandinavien i perioden fra år 800-1000, viste at der var 11. helt forskellige begravelsestraditioner inden for dette område (Svanberg, 2003b: fig. 61). Skandinaviske arkæologer har traditionelt tolket den synlige ubalance af kulturelle manifestationer som blot lokale variationer af en samlet kulturel tradition, men Svanberg mente "(...) *it is hard to see how a number of different traditions may all simply be reflections of one and the same coherent mythology or religion*" (Svanberg, 2003a :142).

4. Nationalisme, nationalidentitet og forestillede fællesskaber

Med hensyn til den intensive og mangfoldige interesse i vikingetiden i vores samtid, ikke kun indenfor de nordiske lande, men i hele den vestlige verden, er der ingen tvivl om, at vikingekonceptet har en central placering i moderne forestillinger om fortiden. Set i lyset af den betydning vikinger er givet, både som udtryk for den nordiske kultur i fortiden og i dag, er det helt sikkert korrekt at antage, at dette koncept har noget at gøre med nationalisme, nationalidentitet og

forestillede fællesskaber. I dette afsnit præsenteres en teoretisk ramme for hvad nationalisme kan gøre ved fremstillinger af historie. Som Uffe Østergaard har påpeget, så det som kendetegnede 1800-tallets nationalisme, var en forestilling om et fællesskab (nationen), et fælles sprog og en fælles fortid. I forlængelse af dette har Østergaard beskrevet, at det er centralt at skelne mellem nationalisme og national identitet. Nationalisme betegner de bevægelser, der på et politisk plan søger at realisere forestillingerne om, hvad der er fælles for et folk, mens national identitet er det der hævdes at samles om (Østergaard, 2013: 497).

Begreberne nation og nationalisme er blevet udforsket i en række undersøgelser. Benedict Anderson har beskrevet at medlemskab i nationer normalt er blevet opfattet som noget naturligt.

“I propose the following definition of the nation: it is an imagined political community—and imagined as both inherently limited and sovereign. It is imagined because the members of even the smallest nation will never know most of their fellow-members, meet them, or even hear of them, yet in the minds of each lives the image of their communion” (Anderson, 2006: 6).

Andersons forståelse af nationen var forestillingen om et (politisk) fællesskab, idet nationalismen ikke er noget materielt eller naturligt (som ofte menes), men snarere noget der eksisterer i sammenhængen mellem kultur og psykologi. Det nationale samfund defineres af Anderson som forestillet, da dets medlemmer ikke kender hinanden personligt, men alligevel lever forestillingen om en gensidig forbindelse i de individuelle medlemmers bevidsthed (Anderson, 1991: 5-7). Eric Hobsbawm har bidraget med en analyse, om hvordan moderne nationer er blevet til. Denne demonstrerede, at moderne nationer på alle essentielle punkter blev skabt eller opfundet gennem nationalismen, og burde ikke opfattes som historisk kontinuert. Forestillingen om historisk kontinuitet der er repræsenteret af de moderne nationale stater gennem deres nationalistiske bånd af identitet og fællesskab, er klart en nyere moderne ide, da nationalisme er en politisk ideologi fra 1800-tallet (Hobsbawm, 1992: 14-80).

Hobsbawm demonstrerede, at de dybtgående ændringer i 1800-tallet for koncepter som land, folk og deres modparter f.eks. andre europæiske sprog, var forbundet med voksende ideer om nationale sprog, national historisk arv og lignende (ibid: 15-20). Ove Korsgaard har fremhævet at der i 1700-tallet ingen kobling var mellem folk og nation. Begrebet folk blev knyttet til staten og ideen om statsborgerskab, var defineret ved en samling mennesker der stod i politisk forbindelse med hinanden gennem en regent eller regering. Nationen derimod blev forbundet med sprog, afstamning og derigennem nationalidentitet. Begrebet folk blev anvendt som det politiske fællesskab, mens

begrebet nation indeholdte sproglige og kulturelle fællesskaber (Korsgaard, 2004: 108). I Molbechs danskordbog fra 1859 har Korsgaard dog fundet folk defineret som en nation og som et samfund af mennesker med fælles sprog og herkomst, men vigtigst af alt; et folk der lever indenfor grænserne af et land eller en stat. Denne definition rummede en moderne forståelse af nationsbegrebet, hvor en ”ånd” af nationalitet, ifølge Korsgaard, skal opfattes som en enhedstanke (ibid.: 115). Lighedstegnet mellem de to begreber indeholdte i 1800-tallet således en afgrænsning af det danske og skabte en fællesnævner for eller en forestilling om det at være et dansk folk.

Den nationale identitet blev af både Anderson men også af Hobsbawm beskrevet som et resultat af nationalismen. Den er blevet skabt af den nationale ideologi og hvad der end må have fandtes af kollektive identiteter fra før nationalismen, er blevet tilpasset den nationale identitet ud fra den nationale ideologi. Også etnicitet er blevet opfattet som en konstruktion, der kan bidrage til den nationale ideologi. Ved en etnisk nationalitetsforståelse kan en dominerende gruppe, forsøge at ensrette kulturen i en stat eller forsøge at udelukke andre etniske grupper. Dette kan ske ved at ensrette sprog og historie samt producere fælles minder, der kan bringe etniske elementer ind i den nationale identitet (Smith, 1991: 21).

Fortalere for en etnisk nationalisme i det senere tyvende århundrede, især i det centrale, østlige og sydøstlige Europa, har hyppigt appelleret til historien for legitimering. Disse fortalere antog både, at et bestemt europæisk folk havde en særskilt identitet, sprog og kultur, der kunne spores helt tilbage til antikken (eller endda endnu tidligere) og at et specifikt geografisk område var det folks oprindelige hjemland (Geary, 2002: 16-17). Patrick J. Geary afviste i sit værk de nationalistiske myter om, Europæiske nationers etnogenese. Forestillingen om at ethvert moderne europæisk folk eller en nation opstod som en homogen gruppe, der ville være forbundet gennem f.eks. slægt, talte det samme modersmål og delte samme kultur, ikke kan hævdes at være en korrekt antagelse ifølge Geary. Geary skitserede, hvordan nationale identiteter generelt er blevet sporet tilbage til folk fra den tidlige middelalder som frankerne, gallerne, gother osv. Ifølge Geary er dette ud fra et historisk fagligt syn absurd, da meget få mennesker fra den tid opfattede sig selv som del af homogene nationale identiteter (ibid.: 19-21). Geary fastslog, at Europas populationer alle er forholdsvis nylige konstruktioner, der kan dateres til efter år 1000, hvor ingen af disse har den nationalitet, som såkaldte nationalister har hævdet.

Anthony D. Smith forklarede om ”*ethnies*” eller etniske samfund, der eksisterede meget tidligere end nationer. Disse ”*ethnies*” ville typisk være et redskab for de sociale eliter, der havde fælles midler af kulturelle myter, symboler, minder og værdier. De væsentlige elementer af nationalisme

og nationer er i denne tankegang ikke blot opfundet eller konstrueret, men bygger på en forestillet lang proces af kontinuitet (Smith, 1989: 353). Geary begyndte sit værk med en præsentation af oprindelsen af etnisk nationalisme, hvorved nationalstater baseret på etnicitet (forestillede fællesskaber) blev skabt i intellektuelle og politikeres sind (Geary, 2002: 15-16). I 1700-tallet og tidligere havde påstande om national oprindelse tendens til at fokusere på den gamle fortid og så forskellige oprindelser for både adel og bonde. Men i kølvandet på de omvæltninger, der var forbundet med f.eks. den franske revolution og den napoleonske æra, var der en tendens til at skifte fokus til en fælles kulturtradition for alle klasser i en bestemt stat. Tyskland var helt central i denne udvikling med intellektuelle som Herder (ibid.: 23-24).

Begyndende med antikkens verden, demonstrerede Geary at der var adskillige identiteter som var formbare, og familie, erhverv og klasse var mere vigtige for en persons identitet. I stedet for en iboende fælles identitet forsøgte næsten enhver hersker at retfærdiggøre sit krav til magt ved at spore en (imaginær) forfædre og historie, der nåede tilbage til en endnu tidligere fortid. Geary hævdede, at ældre sprog og kulturer var alt for flydende til at blive kortlagt på bestemte geografiske områder, og disse mennesker tænkte ikke sig selv som homogene (ibid.: 41-42). Geary demonstrerede, at der i middelalderen var en enorm mangfoldighed af folk, der måske kunne være forenet midlertidigt under en leder, men som ikke var foreneligt med det, der senere ville blive kaldt etnicitet eller nationalitet (ibid.: 151-153). Geary understregede, at de nationalistiske historier han dekonstruerede, var bygget op om ideen at nuværende etniske eller nationale grupper var sammenlignelige med tidligere fjerne forfædre og territorier og at disse historier blev opfundet primært i 1800-tallet.

5. 1800-tallets nationalromantiske konstruktion af vikingetiden

Vikingetiden og vikinger blev i den nationale diskurs italesat og konstrueret på en særlig måde og med en bestemt hensigt. Derfor er ordet konstruktion nøglebegrebet, og i fremstillinger af vikingetiden og vikinger ligger implicit en forudsætning om, som Knut Kjeldstadli har beskrevet, at historieskrivning altid vil være præget af den tid den skrives i, og en overbevisning om at historie er en konstruktion af fortiden (Kjeldstadli, 2001: 38-39). I de skandinaviske lande har interessen for den nordiske fortid været voksende og aftagende i forbindelse med samtidens førte politik. Perioder med politisk styrke og øget nationalisme, har ofte ført til at storslået antikviteter er blevet tillagt større betydning, som ville falme igen i roligere tidsperioder. Dette er det overordnede mønster, der blev

observeret af Ole Klindt-Jensen i Skandinaviens tidlige moderne relationer til sin fortid (Klindt-Jensen, 1972: 32).

Vikingetiden befandt sig i en skæringsflade mellem historie og arkæologi, men også nationens og folkets tilblivelsesproces og identitet. Begrebet blev konstrueret i kølvandet på store politiske omvæltninger i Danmark, i en tid mærket af de begyndende folkelige og nationale bevægelser. Oldtiden var i nationalromantikken basis for fortællinger, der var et centralt anliggende for nationsdannelse og nationalisme hvilket hang nøje sammen med dyrkelsen af fortiden. Bestemte historiske fortællinger blev iscenesat, mens andre gled ud i glemsel, i et forsøg på at opbygge en bestemt måde at erindre historien på, som kunne fremme fællesskabstanken. I Danmarks tilfælde var det muligt at finde en ”guddommelig ånd” i fortiden, der manifesterede sig i nationens kultur, sprog og normer. Dette syn på fortiden inspirerede til en større fordybelse i fortidens historie, med et ofte litterært udgangspunkt i sagnhistorien. Også fortidsminder, såsom gravhøje, blev knyttet til sagn og fortællinger om konger, for at mindes fortidens helte og oldtiden blev gennem den nationalistiske anskuelse, symbol på det der var særegent dansk (Gjerløff, 1999: 3-13).

I den første halvdel af 1800-tallet, bevægede Danmark sig fra helstat til nationalstat. Stimuleret af uheldige alliancer, militære nederlag, statsbankerot, tabet af Norge og den igangværende konflikt mellem en dansk og tysk nationalitet i Sønderjylland, der endte i en åben konfrontation. Tiltagende svækkelse og afskaffelse af enevælden samt indførelsen af et konstitutionelt monarki. Hvor vendepunktet blev da helstaten sprængtes i slaget ved Dybbøl i 1864. Disse nederlag førte til at Danmark som multinational stat blev glemt, til fordel for en mere ”*etnisk funderet nationalisme*” hvor der blev skabt en ”*etnisk homogen nationalstat*” (Adriansen, 2003: 19). Adriansen har yderligere påpeget, at sproget, historien, forestillingen om en fælles oprindelse i fortiden og forsvaret af territoriet, kom til at spille en helt afgørende rolle i den nationsopbyggende proces.

”Når der i en befolkningsgruppe er blevet udviklet en national identitet, vil både officielle og uofficielle symboler, som flag, fædrelandssange, historien og dens nationale helte få positiv farve. Der vil med stor virkning kunne refereres til denne idéverden, som kan udløse stærkere følelser i befolkningen” (ibid.: 16-17).

Størstedelen af tidligere undersøgelser om vikingebegrebets nationalromantiske udvikling findes i artikler fra tidsskrifter eller større temasamlinger om vikingetid og vikinger og fremgår ikke som længere studier. *The Northern World*, redigeret af David Wilson, indeholdte et kapitel om *Romanticism and Revival* af Joran Mjöberg, der primært fokuserede på holdninger til det

oldnordiske i det 18.- til midten af det 20. århundrede (Mjöberg, 1980). I *The Oxford Illustrated History of the Vikings*, redigeret af Peter Sawyer, bidrog Lars Lönnroth med kapitlet *The Vikings in History and Legend* et andet nyttigt overblik over udviklingen i repræsentationer af vikinger samt vikingernes omdømme i det 19. århundrede samt slutningen af det 20. århundrede (Lönnroth, 1997).

Denne entusiasme for vikingerne blev særlig intens i Danmark efter at have lidt ydmygende militære nederlag i det første årti af det 19. århundrede. Uddannede folk fra nationen blev overbevist om, at det nu var tid til at genvinde magten, vitaliteten og selvrespekten, som det var forestillet at skandinaverne havde haft i vikingetiden (Lönnroth, 1997: 235-236).

Svanbergs større undersøgelse fra 2003, har ud fra sin primære tese for denne periode beskrevet, at der i 1800-tallet herskede en forestilling om en skandinavisk vikingetidskultur, der var karakteristisk og en specifik kultur i de fleste dele af Skandinavien. Denne kultur blev opfattet som ret homogen. Der kunne være variationer, men disse blev betragtet som mindre afvigelser fra en homogen normalitet. Den skandinaviske vikingetid blev opfattet som en periode blandt andre perioder, med dertilhørende specifikke kulturelle træk, skikke, artefakter mv. samt specifikke historiske udviklinger, der adskilte den fra foregående og efterfølgende perioder.

Vikingetidshistorie var på den anden side først og fremmest Danmarks-, Norges- og Sveriges historie eller i det mindste danskere-, nordmænd- og svenskeres historie. Udviklinger eller kulturelle karakteristika i mindre regioner, som f.eks. Jylland eller Bornholm, kunne diskuteres, men det var altid indenfor en samlet dansk historisk ramme. Der var tre lande og tre hovedgrupper, som var de vigtigste samfund, samt de vigtigste aktører i historien. Denne opfattelse af historien blev anvendt ved at udforme og bruge specifikke ord, såsom dansk, norsk eller svensk i tekster om vikingetiden og vikinger. Kernen i den konstruerede vikingetid var på den ene side et specifik kronologisk defineret sæt af kulturelle træk, og på den anden side som en særskilt fase i tre forskellige nationale historier (danske, norske og svenske) hvis hovedgrupper og personer var danskere, nordmænd og svenskere. (Svanberg, 2003a: 49-51).

Den moderne skandinaviske vikingetid blev skabt i anden halvdel af 1800-tallet. For at nævne nogle af de mest betydningsfulde forfattere, var det i Danmark frem for alt Jens Jacob Asmussen Worsaae men også Peter Andreas Munch i Norge, der begge var medvirkende til at skabe en ny periode, nemlig vikingetiden (ibid.: 36). Retfærdigt skal det nævnes at vikingetiden, der blev fremstillet af de tidlige repræsentanter, blev bygget med stor indflydelse fra tidligere traditioner (Lönnroth, 1997: 233-237). I Danmark var det Nicolai Frederik Severin Grundtvig (1783-1872), hvis opfattelse af den oldnordiske mytologi havde en betydelig politisk mobiliserende indflydelse (Mjöberg, 1980:

233). Grundtvig opfattede Mytologien som udtryk for den ”nordiske ånd” der var iboende hos folket og så det som sin mission at fremkalde denne. Det nordiske folks forfædre kaldte Grundtvig for nordboerne, disse sameksisterede med vikingerne, men vikingerne opfattede han udelukkende som pirater. Lönnroth har dog argumenteret for, at Grundtvig skabte hvad der skulle medvirke til forestillingen om en ”*Viking Spirit*” og ”*the Viking North*” gennem sin brug af mytologien (Lönnroth, 1997: 240; Lönnroth, 2011: 360).

6. N.F.S Grundtvig - folket, nationen og danskhed

Grundtvig er blevet betragtet som en af de enkeltpersoner, der har haft størst indflydelse for skabelsen og udbredelsen af en nationalfølelse i Danmark og dertil gøre det danske folk bevidste om deres danskhed (Adriansen, 2003: 103). Grundtvig har været så omfattende i Danmark, at han er et fundamentalt og uundgåeligt referencepunkt, når temaer som folk, nation og kernen i ”danskhed” undersøges (Møller, 2018: 99). For Grundtvig handlede det om at finde den danske identitet i oldtiden, her så Grundtvig ”folkeånden” i sin rene form. Denne ”ånd” og ”danskhed” var blevet fortrængt f.eks. gennem latinsk kultur, men Grundtvig ville genfinde den, da essensen stadig var iboende i folket. (Auken, 2005: 424).

Skal man prøve at nærme sig Grundtvigs ideer om ”danskhed”, er det væsentligt at undersøge hans forkærlighed for modersmålet. I en tale fra 1853 beskrev Grundtvig ”danskhed” på følgende måde: ”*Danskhed, som bedre kan føles end beskrives, men som dog lyslevende og elskelig udtrykker sig i vores Modersmaal*” (Lundgreen-Nielsen, 1992: 22). Grundtvig udtrykte en klar lovprisning af et dansk folk, ved hjælp af mange velovervejede ord om en nationalkarakter. Sproget var en anden central side af Grundtvigs opfattelse af det nationale. I en af sine taler fra foreningen Danske Samfund beskrev Grundtvig både sproget og hans tanker om det folkelige, der hos Grundtvig også skulle opfattes som et udtryk for nationalitet. ”(...) *thi jeg mener naturligviis hverken meer eller mindre end lighed med Folket, altsaa Dansk i Danmark, Svensk i Sverrig, Norsk i Norge og saa for videre*” (ibid.: 57). I kortere træk formulerede Grundtvig her hvordan nationalitet skulle forstås indenfor en geografisk ramme. Grundtvigs forståelse af det nationale, blev også set i relation til et ydre fjendebillede. Særligt tyskere synes for Grundtvig at være blevet genstand for et tiltagende had, som ved treårskrigen i 1848 gav sig til udslag i følgende bemærkning: ”*Vi maa uden al Barmhjertighed slaae Tydsken ihjel overalt hvor vi finder den i Danmark*” (ibid.: 114).

Grundtvig ville fremkalde den iboende ”ånd” hos danskerne og altså udbrede en nationalfølelse. ”Ånden” var undertrykt af ”Romer-Aanden”², men kunne med lidt hjælp kaldes frem, hvis den, som Grundtvig var overbevist om, stadig fandtes gennem slægten. Grundtvigs program rakte vidt ud i Europa, men han måtte starte i Norden, da den nordiske slægt var den eneste, der stadig ejede rester af den oprindelige ”ånd”. I sit *Skribenten Nik. Fred. Sev. Grundtvigs Litterære Testamente* (1827) udtrykte Grundtvig det på følgende måde:

”Jeg ansaae det for Nordens store Lykke at have et daadfuldt Folke-Liv fra den dunkle Old-Tid, hvori alle Slægter og alle Folke-Delene sammensmelte, og at have det beskrevet fra Middel-Alderen af Skribenter, som den same dunkle Følelse begeistrede for Folke-Heltene og Folke-Daaden! Eller var det Sværmeri at jeg gruede for det Svælg, der selv i Norden var med Pennen gravet mellem Øret og Tungen, mellem Folket og dets Lærere, ja selv mellem Folket og Skjalden, mellem Skoven og Fuglen, saa der var intet Haab om Fomyelse og om Fortsættelse af Folke-Livet i Aanden, dersom Pennen ei kunde skiæres saaledes efter Folk-Tungen, at Skrift dog for de Livligste blev som et stammende Mæle af den gamle Folke-Aand, til hvis Særheder man vel maatte vænne sig for Indholdens Skyld” (US bd. 5: 171).

Denne passage repræsenterede en milepæl i Grundtvigs udvikling som digter, fordi det indikerede det øjeblik, hvor han opnåede den klarhed, som ville præge resten af hans forfatterskab. Dette gav indsigt i en ellers sjældent sammenhængende formuleret præsentation af hans ideer og til den værdi, han lagde på f.eks. middelalderlig poesi som et udtryk for den gamle ”folkeånd”, som i Grundtvigs tænkning var udtryk for universelle sandheder (Lundgreen-Nielsen, 1983: 23-25).

Gennem hele sit liv interesserede Grundtvig sig for historie, og en stor del af hans forfatterskab beskæftigede sig da også med dette felt. Historien blev en del af Grundtvigs nationalfilosofi, ved den måde han forstod og definerede danskerne gennem inspiration fra en nordisk fortid der udtrykte det danske folks egenart. Grundtvig var overbevist om, at det var muligt at identificere en nordisk ”folkelig ånd”, som opstod gennem et fælles sprog og fælles historie. I forbindelse med Danmark var det især fortællingerne om de nordiske sagnhelte og guder der var centrale for ham (Vind, 1999: 14).

---

² Romerånden var for Grundtvig modstykket til den nordiske folkeånd. Det var Grundtvigs kritik af de folk (f.eks. tyskere) der i deres folkeånd havde indgået en pagt med romerånden og nemt kunne tjene det genfødte Rom (pavestaten eller det Tysk-romerske Rige) (Vind, 1999: 169).

6.1 Grundtvigs syn på nordisk mytologi i 1808 til 1832

Et centralt spørgsmål for Grundtvig var, hvordan det var muligt for ham at forene sit kristendomssyn med sin interesse for de oldnordiske myter, der ikke blot var en lille kort niche for Grundtvig. I *Om Asalæren* (1807), påskønnede Grundtvig Nordens oldtid og mytologi som den bedste og mest poetiske, ”*Thi deres Gudelære er den høieste Poesie; eller kan der tænkes noget høiere, end Udtalelsen af Alfaders egen Anskuelse af Tidslivet?* (US bd. 1: 218). Den tanke kulminerede også i Grundtvigs hovedværk fra hans ungdom *Nordens Mythologi – eller Udsigt over Eddalæren for dannede Mænd der ei selv ere Mytologer* (1808), hvor han præsenterede den nordiske mytologi og udlagde den på bedste nationalromantiske vis:

”*Jeg mener, at baade kan vor indre Sands tilfredstilles, og det Historiens Forbillede som i Mytologien bør søges, findes, ved at skue hen paa Asalæren, der i fem store Akter udfolder det herligste Seiersdrama, som avledes og kunde avles hos en dødelig Digter*” (US bd.1: 246).

Det er formuleringer som denne, der får Grundtvig til senere at tale om sin ungdom som en mytologisk ”*asarus*” med øjet vendt bort fra den sande kristendom (Lundgreen-Nielsen, 2018: 601).

Grundtvig blev påvirket af tidens populære emner og beskæftigelser. Deraf blev hans interesse for nordisk mytologi og historie vakt. Først inspireredes han af oplysningstidens tanker og dernæst af romantikken og dens udvikling, hvor han greb nogle af ideerne. Tankerne om og interessen for folkenes egenart og ”folkeånd”, var en af tidens tendenser, han tog til sig. Ligeledes med folkenes gamle myter som f.eks. samtidens Herder beskæftigede sig med. Under sit teologiske studium sluttede Grundtvig sig til rationalismen. Men han fandt senere inspiration i den tyske idealisme og romantik, og hans rationalisme smuldrede da han blev optaget af romantikkens ideer (Rerup, 1992: 28-30). Grundtvig var inspireret af Henrich Steffens, en inspirationskilde til romantikkens ideer i Danmark, især gennem hans forelæsninger i København i 1802. Grundtvig syntes ikke, på daværende tidspunkt, at Steffens budskab var interessant, men senere satte han sig ind i Steffens tankesæt og forstod det (Lundgreen-Nielsen, 1983: 20). Grundtvig læste også andre af samtidens tænkere som: Oehlenschläger, Herder, Fichte, Schelling, m.m.³ Grundtvig delte deres interesse for

---

³ Dette beskrev Grundtvig selv i tidsskriftet Danne-Virke 3. bind fra 1817 i afsnittet *Et Par Ord om Oldgrandskning* (US bd.1: 515). Grundtvig opfattede Oehlenschläger som den første ægte nordiske digter i næsten et årtusinde (Auken, 2005: 117-18). Herder var en store inspirationskilde for Grundtvig. Han beskrev at kulturens og folkenes egenart viste sig i deres sprog, tænkning og myter samt kritiserede Roms kulturforfald. Fichte henviste til, hvor langt Europas engang primitive stammer på hans tid var nået. Schelling forsøgte at sammentænke natur og historie, da begge dele

historien, myterne og oldsagn. Det var her begyndelsen til hans fascination af aserne blev lagt. Grundtvig var enig i disses tanker om, at oldtidsfolkernes myter ikke blot var primitiv fantasi og overtro, som oplysningstidens tidligere rationalister mente.

Interessen for de nordiske myter var ikke original og nyskabende og for sin samtid var det ikke usædvanligt. Det specielle ved Grundtvig var hans stærke tilknytning til kristendommen. Der var ikke mange andre med så dyb en rod i kristendommen, der beskæftigede sig med oldnordiske myter Grundtvig skrev *Maskeradballet* (1808) hvori han inddrog helte fra den danske oldtid, både hedenske men også kristne, som forbilleder. Ved at gøre kristendommen begribelig, skulle folket med "hedensk kraft" og "kristen fromhed" "vækkes". I digtet fra 1808 blev disse temaer bragt sammen:

*"Høje Odin! Hvide Krist! Slettet ud er Eders Tvist, Begge Sønner af Alfader.
Med vort Kors og med vort Sværd, Vies Eder Baalet her, Begge elskte I vor
Fader"* (US bd. 1: 233).

Grundtvig havde indset at fædrelandskærligheden og dermed 'folkets ånd', var afhængig af troen. I denne ånd skrev Grundtvig poesi og prosa hvor han rakte ud til sit land. For at huske sin heroiske oldnordiske, men også kristne fortid. Romantikeren Grundtvig opfattede religion og politik, som tæt knyttet til hinanden, men også folkets historie og religiøse tro som tæt forbundne (Yahil, 1991: 459-60).

I Grundtvigs første *Nordens Mythologi* (1808) kom hans syn på nordisk mytologi til udtryk. Et syn der allerede var blevet udfoldet i det tidligere skrift *Om Asalæren* (1807). Grundtvig betragtede den nordiske mytologi som et samlet digterværk, der blev skabt af de gamle nordboere mens de grublede over deres tilværelses mening (US bd. 1: 210). Udgangspunktet var en guddommeligt inspireret indsigt fra "*Menneskeslægten*" ældste tider før kristendommens indførelse "*som en udvortes Genlyd fra de svundne Tider (...) der kalder helte til Valhal*" (US bd. 1: 249). Grundtvig beskrev myterne, som stedet hvor den "nordiske ånd" kom til udtryk. Asalæren udtrykte de gamle hedenske nordboeres anskuelse af tilværelsen som en kamp (ibid.: 218).

I Grundtvigs 1808-præsentation af den nordiske lære om guderne, skildres aserne som repræsentanter for åndelighed og rene idealer i modsætning til den manglende finesse hos jætterne. Myterne præsenterede et vidnesbyrd om de fortidige skandinavers høje idealer (Lönnroth, 2011: 358). Disse ideer findes også i den anden og stærkt reviderede udgave af Grundtvigs-mythologi, som

---

blev opfattet som led i den absolutte ånds udviklingshistorie, der sigtede mod et fornuftens og frihedens rige, hvilket også var parallelt til Fichtes tanker om dette. (Lundgreen-Nielsen, 1983: 30-38).

han udgav i 1832, *Nordens Mytologi eller Sindbilled-Sprog, historisk-poetisk udviklet og oplyst*.⁴ Men her er disse mytiske ideer, ikke længere kun betragtet som udtryk for tidligere idealistisk visdom, men også som instrumenter i Grundtvigs samtidige kamp for adskillelse mod de lærde skoler og klassiske undervisningsideer i de øverste sociale klasser. Formålet med denne kamp var etablering af en alternativ kultur - en modkultur, hvor symbolsk sprog blev anvendt til at frembringe folks iboende ”nordiske ånd”. Følgelig afvises hele den romerske og latinske kultur til fordel for den nordiske kultur (ibid.: 358).

I sin 1808-udgave viste Grundtvig, at Nordens mytologi historisk hørte til som indledning til verdenshistorien. Nordboerne ville ikke indlemmes i et romersk rige og havde kæmpet for deres egen betragtning og udvikling af menneskelivet. Grundtvig mente, at det var tyskerne ære, at danskerne ikke styrtede i afgrunden, da de ”vækkede” dem i deres ”slumren”. Grundtvig beskrev dog, at tyskerne undertrykkelse skulle kastes bort, og danskerne skulle være uafhængige af dem, så de kunne finde deres egen ”ånd”. Tyskerne havde haft deres periode til at skrive verdenshistorie, dette mislykkedes og nu var det danskernes tur (US bd.1: 252).

Ved at læse og forstå de nordiske myter, ville Grundtvig nå til en indsigt i forfædrenes tanker og ideer om verden. Derfor lavede han i 1808-udgaven, en oversigt over og fortolkning af nordisk mytologi ud fra det, han opfattede som den bedste kilde hertil nemlig *Vøluspa*⁵. I denne udgave introducerede Grundtvig en ny videnskabsmetode i sin omgang med kilder til nordisk mytologi, (eller rettere benyttede han sig af en uvidenskabelig metode) hvor nogle af redskaberne var intuition, fantasi og poesi (Lundgreen-Nielsen, 1965: 20). Grundtvig kategoriserede kilderne efter deres anvendelighed og ikke efter samtidens filologiske, kulturhistoriske eller arkæologiske kriterier. Grundtvig var tydeligt inspireret af et romantisk historiesyn, hvor han prøvede at opfange myterne i deres egen forstand og som tidligere folkelig digtning. Ole Vind har beskrevet at Grundtvigs overbevisning var at disse myter:

”indeholder en ægte historisk viden om de ældste tider, og en viden, som kun er fuldt forståelig som en bekræftelse af den i Bibelen åbenbarede sandhed om menneskets oprindelige, guddomsnære evighedsliv i paradiset” (Vind, 1999: 91).

---

⁴ 1808 og 1832 udgaverne kan næppe betragtes som det samme arbejde, da Grundtvig havde ændret mange af hans synspunkter på myterne i de fireogtyve år mellem disse værker. Udgivelsen af *Beowulf* havde særlig indflydelse hvis indhold Grundtvig ikke var bekendt med i 1808, men som transformerede hans koncept for mytologi som et mere symbolsk sprog i den anden udgave (Shippey, 2005: 10).

⁵ Grundtvig betragtede *Vøluspa* som det ældste og oprindeligste oldnordiske digt. Digtet omhandler verdens skabelse siden tidernes morgen, livets udfoldelse og kampe frem til Ragnarok og en genfødt jord (Vind, 1999: 158).

Grundtvigs asalære byggede indirekte på kristendommen. Anders Pontopiddan Thyssen har beskrevet det som ”*Mythologien blev en slags parallel til de kristne ”myter”, der åbenbart ikke kunne inspirere ham på samme måde*” (Thyssen & Balling, 1991: 15). Grundtvigs syn på mytologien fastholdt han hele livet igennem. Men det blev efterhånden udbygget, nuanceret og integreret i hans kristendoms, menneske og livssyn. Derfor ændrede selve mytologidelen sig ikke mærkbart i 1832 udgaven af *Nordens Mytologi*, men forordet gav indblik i det nye og udvidede formål for værket, hvor mytologien blev en del af et omfattende universal-historisk syn⁶. I de tre *Verdenskrøniker* fra 1812, 1814 og 1817 kom hans historiesyn til udtryk, og med disse værker (samt *Roskilde-Riim* fra 1814) forsøgte Grundtvig at overbevise sin samtids dansk-norske folk om kristendommens sandhed, hvilket han først brød med i 1832. Men *Verdenskrønikerne* vidnede om stor optagethed af menneskeslægtens, nordboernes og det danske folks liv. I disse opfattede Grundtvig historien som det forløb, hvori Gud trods syndefaldet gennemførte sin oprindelige plan med mennesket. Historien var et organisk hele med fortid, nutid og fremtid (US bd. 2: 175).

I sit værk *Europa, Frankrig og Napoleon, en dansk historisk Betragtning* (1815) førte Grundtvig danskernes historie helt tilbage til skabelsen af Adam (Grundtvig, 1815: 93). Grundtvig begrundede danskernes særstilling, ved at danskerne var de eneste, der havde en egenart og lykkelig historie uden at være overstrømmet af fortidige indvandrende stammer og heller ikke være blevet undervunget noget fremmed herredømme. Derfor kunne danskerne også bevare deres sprog gennem årtusinder, det sprog, der indeholdt deres forfædres minder (ibid.: 93). Denne ide om folkets egenart samt folkeånd og folkesprog havde Grundtvig særligt fra Herder og Fichte. Især Fichtes bog *Reden*, hvorfra Grundtvig havde sin definition af ”folkeånd” (Vind, 1999: 111). Denne blev beskrevet i Grundtvigs *Udsigt over Verdens-Krøniken fornemmelig i det Lutherske Tidsrum* (1817):

”*Aand hos et Folk kalde vi en naturlig Retning til det Oversandselige, som giver det en indvortes Eenhed, og lader sig tilsyne deri, at hele Folkets Stræben gjennem Historien gaaer ud på noget Oversandseligt, som det Eneste der kan være fælleds for de Adskillige Mennesker og Slægter i Tiden og Rummet*” (Vind, 1999: 119).⁷

---

⁶ Grundtvigs historiefilosofiske syntese af menneskeliv, mytologi, videnskab, kristendom og historie (Vind, 1999: 156).

⁷ Originalt i Grundtvig, 1817: 460.

Grundtvigs opfattelse af både ”danskhed” og historie udvikledes især i tidsskriftet *Danne-Virke* i 1816-1817. I *Danne-virke* 1. (1816) definerede Grundtvig danskhed ud fra nogle bestemte værdier, der kunne findes i historien, hvilket var for ham var ægte dansk og ikke kunne findes udenlands.

”Noget baade i Sind og Skind, i Tænkemaade, Sæder og Tungemaal, som vi, det være os nu kiært eller leedt, maae kalde ægte Dansk, fordi det ikke findes udenlands Er det saaledes vist, at Ærlighed og Sanddruhed, Mildhed og Ømhed, Blyhed og Troskab er, hvad Historien erklærer for ægte Dansk, og hvad vi med eet Ord kalde Danneshed (US. bd. 3: 317).

Danne-Virke 3. (1817), indeholdte et indlæg med pålydende overskrift *Et par ord om Oldgranskning*. Heri udfoldede Grundtvig ideen om, at menneskesheden kunne få forstand på sig selv ved at studere sin egen fortid i oldtiden. Derved var det muligt at finde svar på spørgsmål om folkenes oprindelse, udvikling og indbyrdes forhold. Ligeledes beskrev han at det var nødvendigt at betragte oldtiden som den årsag, der drog middelalder og nyere tid efter sig som følgevirkning (US bd. 3 521).

6.2 Grundtvigs Englandsrejser

Grundtvig foretog i 1829-1831 tre rejser til England, med henblik på at studere angelsaksiske håndskrifter, hvori han mente at kunne finde ”Nordens ånd” bevaret. I nogle af sine skrifter, bl.a. *Danne-Virke*, havde Grundtvig givet udtryk for en generel negativ holdning til England, der stærkt afspejlede Englands angreb på Danmark i 1807 (Grell, 1992: 13-14). Allerede i værket *Bjowulfs Drape. Et Gothisk Helte-Digt fra forrige Aar-Tusinde af Angel-Saxisk paa Danske Riim* (1820) havde Grundtvig ændret holdning og mente at englænderne havde nordiske aner gennem angelsakserne, der i deres skrifter havde været venlig stemt mod danskerne (Grundtvig, 1820: XXVI). Grundtvig mente at ved at studere de gamle angelsaksiske håndskrifter, kunne han frembringe den ”nordiske ånd” i englænderne (ibid.: LXII). Inden afrejsen inddrog han England som hørende til de nordiske lande, da der var en lighed i livs- og menneskesyn, der gav sig til kende i Beowulfkvadet hvis oprindelse var ”en Fødsels-Tid, der ei ligger langt fra Overkomsten⁸, og før endnu de danske Hedninger ved deres Vikings-Tog havde gjort sig bekendte og forhadte paa Øen” (ibid.: XXVI). Grundtvig berettede senere i revideringen af Beowulfkvadet *Bjowulfs Drape eller det Oldnordiske Heltedigt* (1841) om udvandrede angelsaksiske vikinger fra Norden. Disse

---

⁸ ”Ankomsten”.

angelsaksere opfattede ham som repræsentanter for Norden, og deres tidlige kristning anså han som forbindelsen til antikken (Grundtvig, 1841: 536-537).

I *Nordens Mytologi* (1832) beskrev Grundtvig at Nordboerne så livet som en kamp mellem godt og ondt bl.a. afbildet i kampen mellem aser og jætter. Deres værdier var at kæmpe for det gode og livet, ædelt og modigt. Det gode og livet var ikke blot fred og ro, og at kunne nærme sig stilstand og tavs affinde sig med undertrykkelse, men en kamp for værdierne (Adriansen, 2003: 104; NM, 1983: 281-283). Beowulfkvadet omhandlede en helts kamp med stor handlekraft og store bedrifter svarende til Thors kamp mod jætterne. Grundtvig tog digtet som en bekræftelse på at ”Nordens ånd” var en helte- og kæmpeånd (kampånd).

”Dette giver Digtet en vis Grad af poetisk Sandhed, som i mine Øjne hæver sig til en sand og herlig historisk Beskuelse, derved, at Helten er Gothernes, det nordiske Kæmpe-Folks, Helt, medens Skue-Pladsen for den første (historiske) Kamp er Danmark” (Grundtvig, 1820: LI).

Grundtvig gjorde det klart i indledningen til *Nordens Mytologi* (1832), at han i England oplevede et land i en mere alvorlig åndelig krise end Danmark, hvorved han fandt dette land brugbart som forbillede (Grell, 1992: 113; NM, 1983: 91-92). I *Mands minde* (1877)⁹ blev det beskrevet, at Grundtvig i England fandt en forbindelse til det nordiske folk, idet slægtskabet mellem nordboerne og englænderne gik gennem den normanniske indvandring (VU. bd. 4: 335)¹⁰. I England havde de gamle nordiske myter overlevet på skrift og værdier, livsfilosofier og væremåder, fra disse fortællinger overlevede blandt det engelske folk i fred på øen for den romerske ensretning, der ellers havde præget det europæiske fastland. Ved at frembringe dette gamle tankeunivers med dets værdier til live, mente Grundtvig at kunne rede landet ud af dets åndelige krise. Denne krise stak dybere i England, men i modsætning til Danmark eksisterede de gamle nordiske værdier og tankegang stadig i den engelske befolkning (NM, 1983: 92-93). England var et produkt af normannisk og angelsaksisk invasion, og i deres litteratur mødtes det kristne og det gamle nordiske, som det eneste sted i Europa. Hvor den nyere religions værdier og et gammelt folks værdier forenedes til en helhed (Grell, 1992: 114). I 1841 skrev Grundtvig at danskerne på det europæiske fastland var blevet ensrettet af den romerske tankegang og havde fortrængt deres egne gamle oldtidsværdier (Grundtvig, 1841: 482).

---

⁹ *Mands Minde 1788-1838. Foredrag over det sidste halve Aarhundredes Historie.*

¹⁰ Forkortelse for kildeteksten *Værker i udvalg.*

Grundtvigs formål i England var at forske i angelsaksiske håndskrifter, med henblik på at offentliggøre disse (Grell, 1993: 145). Disse gamle håndskrifter skulle undersøges, for at se om kristendommens indførelse i Norden betød, at alt fra hedenskabens tid var blevet kasseret. Men også om myterne rummede en sandhed eller om det udelukkende var kristendommens sandhed der eksisterede. Grundtvig beskrev yderligere at det var nødvendigt at inddrage myterne da han mente, at i den nordiske historie og litteratur lærte folket sig selv at kende. Disse havde også forbindelse til hele Europa, da Grundtvig var af den opfattelse, at hele Europas befolkning havde rødder tilbage til de gamle nordboere som følge af de store folkevandringer fra Norden. I England opdagede Grundtvig, at myterne rummede en sandhed, der var af et andet åndeligt element end det kristendommen indførte (Grell, 1992: 137-141). "Nordens ånd", som han kaldte dette element, skulle vise sig at blive hans hjælper til frigørelse fra den tyske romantiske digtning, han ellers havde været optaget af i sin ungdom. Disse Englandsrejser ændrede ikke Grundtvigs tanker og syn, men bekræftede hans ideer (Grell, 1993: 151).

6.3 Indledningen til Nordens Mythologi (1832)

Da Grundtvig i 1832 udgav sin *Nordens Mythologi*, ville han overordnet forklare hvorfor myterne kunne have betydning for hans samtid. Mennesket var historisk og afhængig af sin slægts og folkets historie. Hans program var, at fortsætte historien menneskeligt ved at fremme folkeligheden, modersmålet og historien. I myterne udfoldede "Nordens ånd" et menneskesyn, som Grundtvig kunne bruge imod sine "fjender" (tyskerne og romerne) i kampen for at Norden var noget i sig selv (Møller, 2018: 114-115). Grundtvig gik ind i kampen om, at fremkalde "ånden" i folket. Der for Grundtvig selv og det danske folks vedkommende var "Nordens kampånd". Hans arbejde med indledningen til sit 1832 værk var et kampskrift til "vækkelse" af Grundtvigs folk, da det via sin "ungdom" skulle forstå sig selv. (Adriansen, 2003: 103-104).

Indledningsvis i dette værk skrev Grundtvig et langt digt *Riim-Brev til Nordiske Paarørende* hvori han henvendte sig til den del af sin samtids folk i Norden, der var efterkommere af "Nordens ånd". Grundtvig adresserede sig ikke længere til dannede mænd i overklasserne, men snarere til folket. Det var et opråb om at modtage "ånden" og tage medansvar i genoplivningen af denne (NM, 1983: X-XII). Det var en kraftig opfordring til handling blandt modtagerne af dette digt og begrundede kraftigt programerklæringen fra indledningen.

Grundtvig fik klarhed over sammenhængen i tankerne om mytologien og den ønskede reformation og han kunne fremlægge sit program for det, han kaldte sin nye videnskab. I det indledende afsnit

om *Universal-Historisk Vidskab* beskrev Grundtvig denne nye kommende videnskab som nordisk videnskabelighed der måtte afløse det romersk/latinske, der hidtil intet havde løst men blot fordunklet, da dette var løsrevet fra folket. Den romerske litteratur var ikke folkelig, men udarbejdet til "kejsrens" fornøjelse. De to af tre romerske underkuer, "kejseren" og paven, havde nordboerne overvundet. Men de måtte "trælle" under "skolemesteren", der var den værste (mest indtrængende) og derfor den sværeste at udrydde. Grundtvig mente dog, at dette kunne lade sig gøre ved hjælp af den "nordiske ånds" frembringelse (NM, 1983: 7-8). Det var i bøgerne at der skulle søges for at lære om sig selv i fortiden, både hvad angik folkefærdets, slægtens og den enkeltes historie. I alderdommen som Grundtvig mente, at folket var kommet til, skulle "folkets ungdom" studeres og de lærde i Norden måtte også huske Nordens oldtid (Vind, 1999: 263).

Det var nødvendigt at lære sin fortidig at kende, for at kunne forstå tidligere tider, både middelalderen men også den nyere tid. Desværre var der mangel på oldtidens bøger, men kunne de findes, var det ved at læse disse, at man kunne blive klog på sin egen tid (NM, 1983: 20). I det 8. til 13. århundrede udvandrede nordboerne til Europa og i Danmark sluttede historieskrivningen i denne periode på Island (NM, 1983: 2-3). Historieskrivningen blev utidigt afbrudt, men kunne uden videre fortsættes af de tilbageblevne i Norden. Historieskrivningen skulle genoptages, da de udrejsende havde tabt meget af "Nordens ånd". Dette ville kræve, at Norden ofrede sine indbyrdes forskelligheder og forenes (Lundgreen-Nielsen, 1994: 49).

Grundtvig pegede på, at det var interessant, at søge hvad ophavsmændene til myterne ville med disse, såvel som deres tolkning. Men tolkningerne var kun forslag til udlægninger af myterne. Vigtigere var selve myteudlægningen, en udlægning af myten i den historisk-poetiske nordiske livsanskuelse. Myterne skulle tolkes efter tid og omstændighed. Hvis myterne skulle forstås, samt fortsætte og forklare om et liv i kamp, var det nødvendigt at tilegne sig deres grundsætning, at slutte fra virkning til årsag. Grundtvig beskrev videre i værket dette som, at slutte "*fra Kraften i Noget til Dets Ægthed i sit Slags*" (NM, 1983: 197). Den nordiske livsanskuelse fungerede uafhængig af alder. Også i det tilfælde, at det var to munke, der havde digtet i middelalderen, for myterne slog igennem historisk og poetisk. Det som gav en myte værdi, var ikke dens alder, men om den passede ind i den nordiske livsanskuelse. Grundtvig sluttede altså ikke fra alder til ægthed, men fra ægthed til alder.

I det indledende afsnit *Nordens Kæmpe-Aand* beskrev Grundtvig at det var nemt af få evig krig, men svært at få evig fred. Dette vidste de nordiske stamfædre. Den nordiske anskuelse af livet, så det som en bestandig kamp, der skulle føres så ædelt, kraftigt og klogt som muligt. Fred var for dem

frihed og selvstændighed. Den ånd, de gamle nordboere var fyldt med ifølge Grundtvig, var en ”kampånd” (NM, 1983: 83-85). Kampmotivet så han først og fremmest i kampen mellem aser og jætter, der især blev udkæmpet af Thor. Denne ånd bundede i frygten for at blive underkuet af et andet folkeslag, både hos nordboerne men også hos Grundtvig selv. Et af de centrale mytologiske temaer i hans arbejde var den evige kamp mellem Thor og jætterne, hvor Thor repræsenterede naturens befriende kraft, hvorigennem mennesket kunne udfolde alt det, som det potentielt ville være i stand til. Dette var imod begrænsningen fra Rom der betegnede elitistiske, latinske og sydlig kultur der i denne mytologiske analogi var repræsenteret af Loke. Det er bemærkelsesværdigt, at Grundtvig ikke søgte at hæve nordisk litteratur til den klassiske status af græsk og romersk litteratur. Snarere forsøgte han at udelukke disse fra dansk kultur. Da Grundtvig forestillede sig sit mytologiske projekt som et program for nationen der bestod af folket (Lundgreen-Nielsen, 1994: 65-66).

De store folkevandringer fra Norden resulterede i, at ”Nordens ånds” udvikling gik i stå og lå uforstået spredt ud i Europa. Den ”nordiske kampånd” overvintrede i England, hvor den udfoldede sig. Mens den var glemt i resten af Norden. Derfor var England ifølge Grundtvig en del af Norden, da der i England fandtes grobund for ånden. Nordens krafter blev spredt ved udvandringen, men blev bevaret i hukommelsen (NM, 1983: 102). Der eksisterede tre riger i Norden med hver deres bogsprog, men der var kun en lille forskel på disse, da der kun var en ”Nordens ånd” (ibid.: 103-104). Grundtvig sammenlignede det med at træet Yggdrasil havde tre rødder, men kun en top. Ved de tre store udvandringer, den gotiske fra Sverige, den angelsaksiske fra Danmark cirka 450-550 og den normanniske fra Norge cirka 790-890 og frem til 1050, hvor disse stammer drog på vikingetogter, udrensedes Norden for det *”raskeste blod”* ved at *”ret mange af Vikingerne har ikke fört Koner med dem, men har giftet sig, hvor de kom hen, og neppe fundet de fremmede Kvinder så letnemme til at fatte deres aand”* (ibid.: 102). Hvorved Norden i åndelig forstand tabte hovedet. Disse der drog ud, kunne dårligt forliges med dem der var blevet tilbage og de glemte deres nordiske rester. Det folk som levede omkring middelhavet, var blevet fordærvet, så det var nødvendigt med opstandelse af et nyt folk omkring de nordiske farvande, men det skulle blandes af oldtidens og de nordiske stammer (ibid.: 102-103).

6.4 Nordens Mythologi (1832)

I 1832-udgaven delte Grundtvig menneskelivet og verdenshistorien i tre tidsperioder; ”barndommen”, ”ungdommen” og ”alderdommen”, eller ”fantasiens”-, ”følelsens”- og

”intellektets” aldre. ”Barndommens” eller ”fantasiens” alder var sammenligneligt med den hedenske forhistorie, da myterne stadig på dette tidspunkt stadig florerede frit i populærkulturen og digterne udtrykte sig i et guddommeligt billedsprog – ”Asamålet”. Derefter kom ”ungdommen”, en ”følelsesalder”, svarende til middelalderen, hvilket Grundtvig betragtede som en heroisk overgangsperiode mellem hedenskab og kristendom. Der udtrykte digterne sig i sproget gennem heroisk poesi – ”Bjarkemål”. ”Alderdommen” kom sidst, den rationelle alder og var sammenligneligt med moderne rationalisme. På dette tidspunkt havde de intellektuelle udviklet et tørt og rationelt litterært sprog – ”Kragemål”. Hvor kontakten med både myter og det levende ord var gået tabt (NM, 1983: 8-9). Grundtvig mente at hans egen samtid var i sin alderdom, folkets forståelse af deres mytiske og poetiske fortid samt den heroiske ”kampånd” i Norden måtte genfindes. Grundtvig modificerede specifikke dele af myterne i 1832 udgaven, da de ikke passede ind i hans idé sæt. Grundtvig fremstillede nye myter på styrken af vage allusioner i kilderne, hvor han opbyggede helt nye, med en ”Alfader” som mytologiens strukturelle toppunkt og med de resterende guder grupperet i kategorier, der for størstedelens vedkommende blev bestemt af Grundtvigs egen teologi (Lönnroth, 2011: 361).

Grundtvig beskrev at de gamle nordboere betragtede slægten i op- og nedgående linje og de så sammenhænge mellem for- og fremtid. Disse havde en levende opfattelse mellem årsag og virkning og mellem middel og mål, med opfattelsen af, at den virkelige årsag til livet ikke var mindre end virkningen (NM, 1983: 174). Der herskede en overbevisning hos de gamle nordboere om, at der bag alt var en almægtig gud (Alfaderen) og en virkelig styrende opfattelse af dennes indgriben. Livets forudsætninger var ud fra en opfattelse om et evigt liv, der var mulig at opnå hvis der med begejstret kraft blev kæmpet for det. Dette betød at disse nordboere nærrede et håb om evigt liv (ibid.: 175-176). Alfaderen var i baggrunden mens nornerne var skæbnedronninger og styrede. Dette mente Grundtvig drejede sig om forholdet mellem frihed og nødvendighed. De gamle nordboere opfattede deres skæbne som ubøjeelig af en overmagt, men ved guddommelig indgriben kunne opnås gennem menneskehedens triumfer (ibid.: 182- 183).

Aser og vaner var de nordiske idealer for den åndelige følelse i de to skikkelser, handlekraftig og kærlig eller mandlig og kvindelig. Aser og vaner kæmpede i deres unge dage, men sluttede en ubrydelig fred. Grundtvig så dette som de gamle nordboeres strid mellem gother og daner, og trods indre stridigheder holdte de sammen udad til (NM, 1983: 249). Grundtvig berettede også om flere af asen Thors bedrifter hvor en af de centrale var da han dræbte jætten Hrungner, der efter et væddeløb med Odin var endt i Asgård, hvor han drak sig fuld og blev provokerende. Thor

opfordrede ham til tvekamp, hvor Hrungner forvandlede sig til en stenkæmpe. Thor dræbte ham, men endte under Hrungner med en stenklump i panden (ibid.: 359-361). Denne kamp så Grundtvig som den ”romerske ånds” udvikling afbildet. Væddeløbet var således mellem ’romersk ånd’ og nok fik ”Nordens ånd” slået den romerske til jorden, men den blev siddende som en stor klump i panden (ibid.: 364-365).

Resten af Grundtvigs *Nordens Mythologi* berettede om heltesagn, fra ”Bjarke”- og ”Kragemålstiden”, der som Grundtvig nævnte i indledningen af værket, kun havde svage eller ingen indblanding af guderne. Disse sagn var mere præget af fornuften på bekostning af fantasien. Disse kan kort resumeres til, at Grundtvig så fortællingerne som forbilleder. Tilsammen viste de en åndelig betragtning af menneskelivet, som et kraftigt kæmpende liv med udsigt til et udødeligt navn og priseligt eftermæle. Den gamle nordiske anskuelse befandt sig derimellem og kunne ses i heltesagnene. I Beowulf-kvadet kom æresbegrebet til udtryk. Socialt var slægten det vigtigste, hvor den overordnede moralske kategori var ære - både slægtens og ens egen¹¹. Denne moralske forpligtigelse kunne føre til det velkendte fænomen fra sagaerne – ”blodhævn”. I kvadet blev en holdning til, at det ikke kunne betale sig at sørge skildret, for døden ville komme før eller siden til alle. Det var vigtigere at benytte den sidste tid til at vinde storslået anseelse. Det samme bemærkes i Baldersmyten, hvor der blev kaos da en fra inderkredsen dræbte en fra samme slægt. Ud over Baldersmyten findes disse motiver også hos krigerne (”kæmperne”) i Valhalla. Udholdenhed, mod, dåd og loyalitet var begreber der gav et godt omdømme (NM, 1983: 292-293).

Grundtvig beskrev hyppigt de gamle nordboers verdensopfattelse, men om hvorvidt de delte denne, lå det også Grundtvig frit for at tolke, hvilket han også gjorde med myterne ud sin egen tid.

Grundtvig påstod, at myterne aftegnede et rids af fortiden de var levende i (hvilket de fleste nok ville give ham ret i, selvom det i Grundtvigs udlægninger ikke er hele datidens samfund der bliver repræsenteret), hvor han fremlagde værdierne og livssynet, udtrykt i ”Nordens ånd” som var herskende dengang. Grundtvigs egen opfattelse af historien var en udpræget teologisk kristen verdensopfattelse, og der er al mulig grund til at tro, at de gamle nordboere ikke delte denne. Som allerede vist, mente Grundtvig at essensen af nordboernes livsopfattelse, var ”kampånden” med de dertilhørende værdifulde egenskaber, men også slægtskabet, som det centrale.

Der er flere lag i Grundtvigs fortolkning af myter i *Nordens Mythologi* Først og fremmest opfattede han myterne som sindbilleder, der udtrykte ”Nordens ånd”, hvilken han kaldte for en ”kæmpeånd”

---

¹¹ Dette ses ved at Beowulf selv er en del af slægten vægmundingerne, men der berettes også om slægterne Skjoldungerne og Skilfingerne.

(kampånd). Derpå fortolkede han værdierne og livssynet i disse sindbilleder, hvorefter han erklærede, at han på baggrund af dette fandt myterne brugbare som afløser for det gamle testamente i Norden. Sidst men ikke mindst mente han, at myterne var profetiske og åbnede således en mulighed for at tolke myterne efter tid og omstændighed. Grundtvig tolkede nordisk mytologi som sindbilleder på nordboernes opfattelse af livet. Vigtigt for Grundtvig var, at han i nordisk mytologi fandt sandhed og værdier. Myterne havde forskellig betydning f.eks. myten om træet Yggdrasil, som Grundtvig tolkede ud fra sin egen samtid. Hvor dets tre rødder fremhæves som parallel til Norden, der var i besiddelse en fælles ånd, med sit udspring i de tre Skandinaviske lande med deres sprog. Myterne var også det ægte udtryk for ånden hos folket, den var levende og hvis udvikling skulle fortsættes.

7. J. J. A. Worsaae om oldsager og mindesmærker

J.J.A Worsaae opfattede i kontrast til Grundtvig oldsagerne som de bedste og eneste kilder til Nordens fortid og forsøgte i sine udgivelser, at afvise sagnlitteraturen. Oldsager og mindesmærker skulle studeres i kraft af deres egen kildeværdi og ikke blot som bilag til en allerede fastlagt historieskrivning (Worsaae, 1873: 15; Gjerløff, 1999: 10-11). I sommeren 1843 udkom Worsaaes *Danmarks Oldtid oplyst ved Oldsager og Gravhøje* og allerede i værkets forord gjorde Worsaae det klart at den skulle ”bidrage til at nære og styrke Kjærlighed til fædrelandske Anliggender i Almindelighed” (Worsaae, 1843: forord). I dette værk beskrev Worsaae også ”forfædrene” men hans opfattelse var dog tvetydig, da disse på den ene side kunne fremstå som rå og grusomme, men også tillægges dyder som kampkraft og erobringslyst som samtiden kunne lære af; ”*At færdes på Havet og Svinge Sværdet i blodig Kamp for at vinde Hæder og Bytte, har derhos fra Arilds Tid været Nordboens Liv og Kyst. De var saaledes uden al Tvivl baade Søfolk og Krigere*” (ibid.: 24). Fra sin tidligere læremester, C.J Thomsen¹², havde Worsaae lært hvordan forhistoriske artefaktsamlinger kunne klassificeres i et treperiodesystem - de kronologiske perioder sten-, bronze- og jernalder (Klindt-Jensen, 1975 :68). Thomsen mente, at jern optrådte i Danmark omkring Kristus tid. Men Worsaae følte, at hvis dette var sandt, skulle flere jernobjekter være blevet opdaget i f.eks.

---

¹² J.J.A. Worsaae, var elev hos C.J. Thomsen, kendt som den første kurator af Det kgl. Museum for Nordiske Oldsager, hvad der senere blev Danmarks Nationalmuseum i København. Mens Worsaae samtidig respekterede Thomsens teorier, udtrykte han ofte utålmodighed med sin mentors tilgang, som primært fokuserede på praktisk og simpel iagttagelse af genstandene, uden de store linjer og kulturhistoriske overblik (Worsaae, 1934: 55-62).

gravhøje. I sit værk *Hvorvidt kan man antage, at det i Haraldskiær-Mose (1835) opgravede Liig er den norske Dronning Gunhildes?, en kritisk Undersøgelse* (1841). Førte jerns sjældenhed Worsaae til at konkludere, at jern ikke var blevet introduceret særlig hyppigt før år 800 (Rowley-Conwy, 2006: 8). Derfor foreslog Worsaae at jernalderen bestod af tre perioder. Den første fra år 200 til 450, den næste fra 450 til 700 og en tredje fra 800 til 1000. Hvoraf den tredje del mere specifikt senere blev til vikingetiden (Klindt-Jensen, 1975: 73).

I 1843 raffinerede Worsaae sine synspunkter og producerede sin første bog, *Danmarks Oldtid oplyst ved Oldsager og Gravhøje*. I dette værk uddybede han sin tænkning om mulighederne for arkæologi, især hvad angik det bidrag, som ældre steder var i stand til at give til forståelsen af fortiden.

”Et folk, som har Agtelse for sig selv og sin Selvstændighed, kan umulig blive staaende ved en Betragtning af sin nuværende Tilstand alene. Det maa nødvendigvis tillige henvende Blikket paa den forgangne Tid, for at erholde Oplysning om, til hvilken Folkestamme, det hører, i hvilket Slægtsforhold det staar til andre Folk, hvorvidt det fra de ældste Tider har boet i Landet, eller senere er indvandret, hvilke Skjæbner det her har undergaaet, fort – for at erfare, hvorledes det er blevet hvad det er” (Worsaae, 1843: 1).

Worsaaes opfattelse af oldtidens betydning blev formet dels af rationelle overvejelser og dels af den nationalromantiske opfattelse af en tæt sammenhæng mellem den moderne dansker og ”forfædrene” i oldtiden. Ole Klindt-Jensen sammenlignede Worsaae’s dagsorden for den danske nation med den samtidige N.F.S Grundtvig, der så en forståelse af national historie som den sande vej til folkets realisering.

”There is a ring of the young Grundtvig about this powerful pronouncement. It was a timely message, in the 1840s, for the danish public (...) in this atmosphere of heightened nationalism Worsaae’s words made a great impact” (Klindt-Jensen, 1975: 70).

Selvom Worsaae ikke på noget tidspunkt refererede til Grundtvig, var der meget der indikerede, at han var en væsentlig inspirationskilde for Worsaae. Begges visioner skulle ende med at være komplementære i genoplivning af en national stolthed (ibid.: 70).

Formålet med Worsaaes værk var klart, den skulle vække interessen for oldtidsminderne og tjene den danske nation, ved at forsyne den med dybe historiske rødder. Læseren af værket kunne ikke være i tvivl om, at det var den danske folks historie, der var centralt og at det samme folk også i

tidligere tider havde udgjort en uopløselig enhed. Worsaae forsøgte i dette værk at argumentere for, at Danmark i oldtiden havde været i besiddelse af en vis dannelse, og ”forfædrene” kunne tillægges nogle værdier der også var væsentlig for Worsaaes samtid.

”Saa vist er det ogsaa, at Oldsager og Gravhøie, idet de oplyse Sagnene, tillige som nationale Mindesmærker have dyb Betydning for os. Ved dem ligger Oldtiden ligesom aabenbaaret for vore Øine. Vi see vore Fædre forstegang trænge ind i Landet og med skarpe Vaaben underkue de derboende udannede Folk; vi see dem udbrede Kundskab om Metaller, Agerdyrkning og i det Hele en høire Kultur. I vore Hænder have vi deres Sværd, hvormed de gjorde det danske Navn anseet og frygtet; ja vi kunne endog fremvise det Bytte af Smykker og Kostbarheder, som de hjembragte fra deres Færd i fremmede Lande. Det er saaledes, at Levningerne fra Fortiden binde os fastere til vort Fædreland”
(Worsaae, 1843: 116).

Worsaae gjorde oldtidens folk eller ”forfædrene” med deres dannelse og dyder som kampkraft og erobryngslyst, til spejlbilleder der havde kæmpet for fædrelandet. Worsaae diskuterede videre i det konkluderende afsnit *Oldtidsmindernes Betydning for Nationaliteten*, den danske nationalitets oprindelse. Her konkluderede han, at de pågældende levn bandt folket stærkere til fædrelandet samt en ide om en eksisterende nationalstat tilbage i fortiden.

”Den opmærksom, som allerede nu gives Oldtidens Mindesmærker, er derfor visselig ikke uden dybere Grund. Den er et Tegn paa, at det Danske Folk i sin forestaaende høiere Udvikling ikke blindthen vil flutte Sig til andre lande, men at det snarere, ved at vende Blikket indad mod sig selv, vil føje Oldtidens kraft til Nutidens Kløgt og saaledes uddanne sig selvstændigt og frit” (Worsaae, 1843: 116).

Worsaaes arbejde og hans eksempel bidrog meget til at inddrage fortiden i etableringen af nationen Danmark. Studiet af fortiden fokuserede nu på folket som en enhed, hvilket var af interesse for nutiden, gennem en tæt forbindelse med den moderne dansker og deres forfædre (Sørensen, 1996: 35). Worsaaes arbejde rakte langt ud over det beskrivende. Det opfordrede det danske folk til at undersøge deres fortid og i den finde oprindelsen til deres nuværende civilisations tilstand, desuden forsøgte Worsaae at retfærdiggøre for en fortsat dansk uafhængighed, gennem etablering af en særlig gammel national fortid til at modstå en fremmed dominans. *”(...) at ikke fremmede skulle*

raade over en Jordbund, som gemmer vor Fædres Been og hvortil vore helligste og ærværdigste Minder ere knyttede” (Worsaae, 1843: 116).

7.1 Worsaaes politiske syn

Worsaaes politiske engagement fremgik af titlerne på nogle af hans udgivelser, som synes at tydeliggøre at det nationalpolitiske budskab blev rodfæstet; *Oldtidsmindernes betydning for historien og nationaliteten* (1843), *Danevirke – Danskhedens gamle grænsevold mod syden* (1848). Hvor sidstnævnte udgivelse var Worsaaes forsøg på at anvende arkæologien, som legitimation for det danske territorium, hvor samtidens stridigheder med Tyskland blev sammenlignet med kampene ved grænsen mellem oldtids danskere og frankere 1000 år tidligere.

”Midt under nutidens Trængsler, Ængstelser, og Haab er der noget vækkende og Oplivende i at see, at de Grænsestridigheder, der nu stille Tyskland og Skandinavien fjendtlige mod hinanden, ere om end i forskjellige Former, saa dog i Hovedsagen de samme, som alt gjentagne Gange ere blevne udkæmpede”
(Worsaae, 1848: 3).

Den norske nationalisme voksede også i 1840'erne og historikeren og filologen Peter Andreas Munch var, i Norge, en af dens førende fortalere. Munch argumenterede for, at en befolkningsgruppe (tyske gotere), der var forfædre til tyskerne, havde udvandret til Danmark og foreslog, at de fleste beboere i Danmark havde været tysksprogede indtil midten af det første årtusinde e.Kr. Da disse emigrerede til England, efterlod det Danmark stort set ubeboet, som derefter blev fyldt gennem indvandring af nordmænd (Rowley-Conwy, 2006: 10).

Worsaaes teori var, at de danske goter var Nordens mest oprindelige folk. Men i 1849 udgav Munch *Skandinavismen nærmere undersøgt med Hensyn til Nordens Ældre national og litteraire Forhold* og senere i 1851 *Det norske Folks Historie*, hvor Munch i begge argumenterede for, at Danmark oprindeligt var et land befolket af tyskere. Dette var med en påstand om, at Danmark gennem sin tysk-gotiske forhistorie og senere tiders vældige tyske indflydelse var afvigende fra Norge. Derfor var nordmændene ud fra deres historiske baggrund ikke interesserede i nogen form for nordisk forening (Ødegaard, 1994: 19).

I Munchs værk var vikingetiden allerede en konventionel betegnelse for en bestemt skandinavisk æra, snarere en norsk end dansk, hvor der havde hersket en form for ”vikingeånd”. Ikke desto mindre var deres respektive nationers fødsel både Worsaae og Munchs bekymring (Rowley-Conwy, 2006: 10). Worsaae blev også i sit videnskabelige forfatterskab delvist optaget af nationale emner.

Worsaae accepterede synspunktet om, at Skandinavien var blevet bosat i to separate bølger, men argumenterede stadig for, at der ikke var noget bevis for at, at de første gotiske bosættere i Danmark var af tysk oprindelse, eller at der skulle have været en efterfølgende norsk invasion af Danmark (Adriansen, 1996: 125-126).

Munch og Worsaaes generelle forståelse af vikingetiden var en periode med transformation, ikke mindst fra hedensk til kristen. Vikinger levede i en førkristen periode, hvor skandinaverne blev omdannet til at leve i kristne lande. Denne oplevelse civiliserede vikingerne, og gjorde dem til danskere, nordmænd og svenskere. Ledende forfattere som Munch og Worsaae var interesserede i at fremme en ”vikingeånd” som en drivende faktor i deres nationers historie. Munch cementerede sin holdning allerede i 1851, men Worsaae ændrede sin mellem 1851 og 1863, ikke mindst fordi Danmark var truet af tysk aggression. I 1851 spillede vikingerne en mindre central rolle end i 1863, da argumenter mod tysksindede var så meget vigtigere end i 1851.

Gennem sin forskning bidrog Munch indirekte tyskerne med argumenter for at invadere Danmark. Det var b.la. argumenter som, at Danmark oprindeligt var blevet bosat af germanske-stammer.

Worsaae anvendte arkæologien i sit værk *Danevirke: danskhedens gamle grændsevold mod syden* (1848), som modargument til tysksindede¹³ (Ødegaard, 1994: 17). På tværs af det sydlige Slesvig strakte en række antikke jordiske fæstninger sig, samlet kaldet Danevirke. Worsaae argumenterede for, at dette repræsenterede den sydlige grænse for det, han betegnede som ”*Danskhedens befolkning*”. Worsaaes værk startede med sætningen ”*Den danske hær har atter staaet ved Danevirke* (Worsaae, 1848: 1). Ifølge legenden var den oprindelige befæstning bygget i det 10. århundrede, for at holde tyskerne væk. Worsaae opfordrede til, at frivillige fra hele Skandinavien kom for at kæmpe for den danske sag (Rowley-Conwy, 2006: 11) Bevidst om det gamle forsvarsværk skulle Worsaaes landsmænd opdnes til at slå tyskerne tilbage.

”*Det nye Skandinavien vil og kan ikke lade Slesvig blive tyskt. Derfor sreidigt fremad! Den tid skal sikkert komme, da det frie, det mægtige Skandinavien med Stolthed og Glæde vil mindes, hvorledes de danske, norske og svenske krigere for første gang strede i de samme Rækker, og for Danevirke!*” (Worsaae, 1848: 64).

---

¹³ Worsaae argumenterede mod f.eks. samtidens Jacob Grimms teorier om, at tyske angler og jyder havde udvandret og bosat sig i England i år 400. Derfor havde hvad der skulle blive skandinaviske folk indvandret efterfølgende til den næsten folketomme jyske halvø (Rowley-Conwy, 2006: 11).

Skriftet rummede også en skjult appel til de andre nordiske lande om at komme Danmark militært til hjælp (ibid.: 2). Brøndsted har yderligere beskrevet, at Worsaae ville fremme en åndelig, men ikke politisk enhed mellem de nordiske folk (Brøndsted, 1984: 60).

7.2 Spor efter nordboerne i England, Skotland og Irland

Worsaae interesserede sig i sin historieskrivning for Danmarks tidligere indflydelse på andre lande, og ikke hvordan disse lande havde influeret den danske kultur. Dette fokus førte i 1846 Worsaae på en rejse til de Britiske øer og Irland i ni måneder med støtte fra kong Christian 8.¹⁴. Rejsens formål var at finde bevarede spor, efter den nordiske indflydelse i vikingetiden og tidlig middelalder.

Worsaaes opdagelser gjort på turen resulterede i udgivelsen af skriftet *Minder om de Danske og Nordmændene i England, Skotland og Irland* (1851) (Jensen, 2007: 7). Worsaae turnerede de britiske øer og sorterede hver eneste erindring om danskerne og disse var overalt. Worsaae satte disse fund i kategorier, hvor de alle havde en rolle i en større sammenhæng.

Normannertogterne var for Worsaae de nordiske folks mest betydningsfulde bedrifter. ”*Kæmper og raadsnille Mænd*” fra de nordiske lande omstyrtede gamle riger og grundlagde nye. Danskere, nordmænd og normannere erobrede England i løbet af et par hundrede år, og hvad de opnåede var et nødvendigt historisk skridt i menneskelig udvikling, da forfaldne angelsaksere, hovedsagelig af germansk afstamning, blev blandet med og erstattet af disse virkelystne skandinaver (Worsaae, 1851: 233-234). Alt dette kunne ikke tilskrives vikingerne, da de spillede en mindre rolle. Vikinger var fantastiske søfolk og store krigere, de bedste der kunne findes i Skandinavien, men de var ikke medvirkende til ovenstående, og vikinger var i værket aldrig alle samtidens danskere eller nordmænd - i stedet var de røverne og et plyndringsfolk (ibid.: 27-28).

De fund som Worsaae behandlede, var bevis for, at skandinaverne ikke var vilde barbarer, men i stedet et højt udviklet kunstnerisk og kulturelt folk. Bosætterne og håndværkerne var de vigtigste, og disse var ikke vikinger, de var danskere og nordmænd, høvdinge og ledere. Disse var stadig rå af natur sammenlignet med angelsaksere, men var i stand til at udvikle deres civilisation. I Worsaaes afsnit om fænomener, som handel og kunst, var der ingen vikinger. Worsaae forklarede at plyndringstogter aldrig havde været foretrukket som udtryksform i Norden, men det havde den kunstneriske virksomhed. ”*Vikingerne var søfolk med en krigeridentitet, og deres hedenske og*

---

¹⁴ Worsaaes gode forbindelse til Christian 8. muliggjorde at han kunne foretage denne udlandsrejse. Kongen havde fattet interesse for Worsaae og tilbød sig som sponsor for rejsen.

odinske bevidsthed blev betegnet ved raven på deres flag” (ibid.: 11). Worsaae beskrev vikingernes karakteristika ud fra:

”(…) den nordiske Natur, den friske Vinterkulde havde hærdet Vikingernes lægema til at udstaae allehaande Besværligheder og givet Styrke til at före Sværdet med Eftertryk, saaledes havde den ogsaa skjærpet has mod, lært ham uden Frygt at gaae Faren imöde” (ibid.: 11).

Vikingetiden optrådte kun én eneste gang i værket og der blev ikke gjort noget forsøg på en afgrænsning i tid (ibid.: 16). Vikingetiden optrådte som et synonym, til det han ofte valgte at kalde perioden - nemlig oldtiden. Derfor er det muligt at finde vikinger men ikke en vikingetid i *Minder om de Danske og Nordmændene i England, Skotland og Irland*. Worsaae konkluderede også at nordmænd i Skotland havde været de talrigeste af alle de skandinaviske kolonister. Worsaae observerede dog, at ordet ”daner” almindeligvis blev brugt til at beskrive skandinaverne i denne sammenhæng. Worsaae tilskrev den hyppige forekomst af brugen af det danske, til danskernes fremtrædende magt i oldtiden og i den tidlige middelalder og selvfølgelig mere specifikt til den øverste dominans, som disse så glørværdigt havde vundet for sig selv i nabolandet England (ibid.: 229-231).

For at supplere de undersøgelser, han havde foretaget i 1846-47, rejste Worsaae til England, Frankrig, Normandiet, Bretagne og området omkring Loire-flodmundingen i 1851-52. Selv om disse nye undersøgelser bekræftede, hvad han allerede var bevidst om, valgte Worsaae ikke at offentliggøre før begyndelsen af 1860'erne (Brøndsted, 1984: 62). P.A. Munchs analyse var blevet en torn i øjet for Worsaae, fordi den ikke gav nogen form for ære til danskerne og deres bidrag til Europas historie, hvilket er tydeligt i følgende citat, hvor også Worsaae i en note refererede til Munch ”*Da desuden Vikingetogenes Oprindelse og hele Betydning, idetmindste for Danmarks Vedkommende, selv i den nyeste tid, er bleven eensidig fremstillet og opfattet, besluttede jeg at udarbejde nærværende skildring* (Worsaae, 1863: forord).

Selvom det allerede er blevet påvist at Worsaae og Munch bittert anfægtede de danske eller norske rettigheder til vikingetiden, understregede han yderligere i sit forord, det faktum at han havde haft gjort sig anstrengelser for at finde en broderlig balance mellem de danske og norske krav til vikingetidshistorien hvor han understregede det faktum:

”Ligsom jeg i denne Henseende efter bedste Evne har bestræbt mig for at udskille Sagn fra den virkelige Historie og derved muliggjøre en broderlig Skifteforretning mellem de Danske og deres nordlige Naboer, Nordmændene,

om hvert Folks rette Adkomst til de store historiske Minder i Vesterleden”

(Worsaae, 1863: forord: 3).

Worsaae mente stadig at kunne bevise, at Munch og andre ligesindede havde taget fejl. I *Den danske Erobring af England og Normandiet* (1863) inddrog han sin nyeste indsigt i de nordvestlige europæiske kystområder mellem år 800 til sen 1100-tallet. I Dette værk kom Worsaae frem til samme konklusion som i 1851, dog blev danskernes indflydelse på historien denne gang understreget endnu tydeligere:

”Endnu levende Minder om Danernes fordums stærke Bosættelser og anseelige Indvirkninger i de vestlige Lande føie følgelig utvivlsomt nye Vidnesbyrd til den skrevne Histories om, at de danske Nybygder i Danelagen i England og i Seinelandet eller Normandiet i Frankrige gjenfødte og forædlede de derværende, vanslægte angelsaksiske Befolkninger; at disse danske nybygder hver for sig og paa forskjellig Maade bidroge til at undergrave og omstyrte det tydsk-frankiske Herredømme i Frankrige og det tydsk-angelsaxistiske Herredømme i England, hvor et stort og mægtigt dansk Rige i Stedet derfor oprettedes; at de derhos begge i nøie Fællesskab forberedte og muliggjorde den paafølgende normanniske Erobring af England; og endelig at det, siden de efter det angelsaxisiske Folkeherredømmes Undergang mellem Britter, Angelsaxer, Danske og Normanner foregaade Blandinger, fornemmelig er den dansk-normanniske Folkeand, som har været raadende i det nye England, og som meest har fremmet Englands Overmagt paa Verdenshavet, dets Frihed og Storhed i det hele” (Worsaae, 1863: 417-18).

For at nå frem til disse konklusioner beskrev Worsaae tydeligere, at det at være en viking var en bestemt måde at kæmpe på og viking var en form for ”kampånd”. Vikingernes strategi var havbaseret røveri og plyndring (”vikingefærd”), så længe dette kunne gøres med hurtige både, grusomme krigere til søs og ved ubeskyttede kystområder. Vikingernes grusomhed var imidlertid ikke meget værre end grusomheden af en hvilken som helst anden samtidig bande af krigere (ibid.: 25-26). Vikingefærd var også hæderlig og lovlig, så længe den var styret af tidens store mænd eller slægter. Men hvis denne færd blev udført af ”smaafolk” var det pirateri, som andre vikinger selv kæmpede mod. Ikke desto mindre var hele ideen om at være en viking, et spørgsmål om at stoppe med at være viking, dvs. at stræbe mod at blive jordejer, herre, hertug eller konge i et nyt land præget af den dynamiske, frihedsbevidste, sen-hedenske, kæmpende danske mentalitet. Alt dette

sammen med en glædelig blanding af kulturer samt tilslutning til kristendommen i det 11. århundrede var fundamentet lagt til fortidsdanskernes europæiske succes (ibid.: 28-30).

I 1863 noterede Worsaae sig, at det var Danmark, der først tog kampen op for den nordlige nationale, religiøse og politiske uafhængighed mod Karl den store, som havde truet den sydlige grænse i vikingetidens Danmark (ibid.: 32). Worsaae mente at vikingetidens danskere, var direkte udfordret til at gribe til våben mod Karl den store, da hans eksistens var en trussel mod Danmarks religion og uafhængighed. Modstanden måtte være vikingeangreb mod de kejserlige lande. Karl den stores opmærksomhed og kræfter kunne således omdirigeres fra direkte angreb på Danmark (ibid.: 32). Ifølge Worsaae var det denne klare og reelle fare for aggression fra syd, der bevægede de danske ledere til at tage modforanstaltninger mod Karl den store. Dette skyldtes, hvad Worsaae kaldte nordboernes stolte følelse af uafhængighed og had til al undertrykkelse, hvad enten det var i sekulære eller religiøse forhold. Det var ikke kun en trussel mod vikingetidens Danmark, men også Norge og Sverige, der ville have været i stand til at forstå, at truslen mod Danmark også var en trussel for deres frihed og uafhængighed. Således eksisterede der for Worsaae en rationel grund til, at vikingetogter blev så udbredt og farlig for Vesteuropa. Worsaae tog ikke afstand fra angrebet på Lindisfarne i 793, da det for ham var et af flere opportunistiske danske angreb mod det latinske Europa (Worsaae, 1863: 36).

Worsaae havde brug for en vikingetid, for at konstruere sine nye perspektiver. I sin terminologi var denne alder ikke en periode, med en bestemt begyndelse og en bestemt ende. Tværtimod var det en tilstand markeret af et kulturelt fænomen. Som sådan kom vikingetiden til en ende tidligere i Frankrig end i England. I perifere områder som Orkneyø i det 10. århundrede, ville den norske konge skaffe sig af med de værste vikinger, som havde rodfæstet sig og forsøgte at skabe et fornuftigt samfund uden disse (ibid.: 153). Worsaaes vikingetid var derfor en overgangsperiode, efterfulgt af dets naturlige endelige mål "*Bebyggelses-tiden*". Hvor krigsførelse blev politik snarere end plyndringer. Hære på skibe i en flodmunding fortsatte dog et stykke tid som en strategisk nødvendighed (ibid.: 169). Worsaaes sidste fase, "*De store Erobringers Tid*", var starten på den nye engelske nation og slutningen på store hære, der levede om bord på en armada af skibe - dvs. slutningen for det sidste strategiske symbol for pirat eller vikingekrigstogter (ibid.: 417-418). Da Worsaae begyndte at inkludere Frankrig i sin model, kunne han pege på et kildemateriale svarende til det han fandt i England, og beskrev de generelle regler i sin historisk nødvendige forandring, ikke mindst fordi danerne eller normannerne i Frankrig fik det, de ønskede dvs. land, halvperifere kystområder, hvor de fik lov til at organisere sig selv, for at udvikle det samfund, der til

sidst afsluttede Angelsaksiske England efter århundreder af dansk indtrængning (ibid.: 147-148). Bag Worsaaes konstruktion af vikinger var der en skandinavisk mentalitet, og når denne ”ikke-forfaldne” sindstilstand blev kombineret med kristendommen, ville nye og magtfulde nationer udvikle sig i områder præget af forfaldne frankere eller angelsakser (dvs. tyskere). Kampene kunne fortsætte i århundreder, men i sidste ende ville denne nye ”ånd” sejre. Worsaae forklarede ikke på noget tidspunkt, om han var inspireret af samtidens Grundtvig, selvom Worsaaes udlægning af Danmark og England oldtiden var i overensstemmelse med Grundtvigs tidligere beskrivelse. Det er i nyere tid blevet beskrevet at *”Forholdet mellem Grundtvig og antikvarerne var næppe hverken tæt eller hjerteligt. Der var efterhånden kommet en dyb afgrund mellem de måder, man anskuede fortiden på”* (Adamsen, 2006: 107).

Udgivelsen af disse to værker og slutningerne heri, dannede senere grundlaget for det samme emne i *De danskes kultur i vikingetiden* (1873). Her beskrives fundet af kristne gravkors med drageornamenter og runeindskrift, samt de stadig bevarede nordiske stednavne som beviset for, at runerne og det danske sprog ikke bare var herskende gennem flere århundrede i vikingetiden, men også efterfølgende prægede ”tungemålet” og skriften i England. Worsaae nævnte som eksempel en gravsten fra det 11. århundrede på St. Pauls Kirkegård i London, hvorpå der fandtes runeindskrift omgivet af en dragefigur *”der stærkt minder om Dragen på Gorms og Thyras Runesten i Jellinge”* (Worsaae, 1873: 37). Worsaae konkluderede ud fra disse fund, at den danske hedenske kultur stod så stærkt både på de britiske øer og i Normandiet, at kulturlivet i eftertiden var præget heraf.

”Selv om ogsaa vikingernes Efterkommere i de fremmede Lande i deres ydre Frembringelser omsider maatte føje sig efter den kristelige Kulturs Former og Krav, vedblev dog deres Ejendommelige Folkeaand at øve sine virkninger i de forskellige Retninger. Den viste sig saa vel i (...) den normanniske Skjaldekunst og den traadte navnlig til syne i de eventyrlige Foretagender” (Worsaae, 1873: 96).

7.3 Worsaaes sidste værker om vikingetiden

Worsaae satte fokus på den danske udvikling og dens kronologi og anså det for nødvendigt, at folk i forståelsen af vikingekulturen havde en forståelse af eller viden om de foregående kulturer. I *De Danskes Kultur i Vikingetiden* fulgte der indledningsvis et overblik til læseren over hele oldtiden ved benyttelse af Thomsens kronologi, hvorefter Worsaae udvidede kronologien, og vikingetiden

blev tilføjet som periodebetegnelse for den sidste del af jernalderen¹⁵. For Worsaae var arkæologiens arbejde ikke kun at frembringe oplysninger om det konkrete fund, dets udseende, alder og omstændighederne til fundet. Genstanden kunne også perspektiveres og opfattets som en del af et fortidigt samfund. Den kunne afdække fortidige menneskers kognitive handlinger og fortidige samfund kunne beskrives herudfra. Dette synes også at være Worsaaes projekt i *De danskes Kultur i Vikingetiden*, hvor han yderligere i indledningen skrev, at den danske oldtid i alt for mange år og i alt for mange kulturer havde været udsat for fejltolkning.

”Naar der, som ovenfor antydet, i Udlandet i Tale og Skrift handles om Vikingerne og Normannerne, da er det, som om de vare halvvilde Barbarer, der først ved Bosættelserne i de fremmede lande kom i besiddelse af nogen Kultur (...)” (Worsaae, 1873: 5).

Worsaae fandt det nødvendigt i sit værk at hævde, at de udenlandske kilder formidlede et negativt syn på Norden i vikingetiden. Tidligere personer der havde beskæftiget sig med denne periode, havde set ned på hvad Worsaae kaldte for den såkaldte ”barbariske” del af oldtiden og helt tilsidesat perioden, *”Det er derfor Opgaven at dømme billigt og retfærdigt om de fremfarne tider”* (Worsaae, 1873: 4).

Worsaae beskrev vikingerne som *”Herrer på alle Nordens Have”* og gennem togterne kunne vikinger *”hævde den oldnordiske frihed, enkeltmandes frihed og uafhængighed”* (ibid.: 18). I Worsaaes beskrivelse af vikingeskibe fandt han i de skriftlige kilder bevis for, at det lykkedes vikingerne at plyndre og erobre ved flere kyster og områder i Europa. Selvom han konstaterede, at der ikke var gjort nogen fund af krigsskibe (bortset fra få levn af større både), mente han ikke, at der kunne herske nogen tvivl om, at skibene var de bedst byggede og udrustede i samtiden. Det var netop skibene der, ifølge Worsaae, gjorde vikingernes togter mulige og var årsagen til at vikingerne udmærkede sig som ”krigsherrer”. Mangel på bekræftende fund gjorde at Worsaae, til tider ikke var i stand til at afvise de skriftlige kilders gode fortællinger. Et eksempel herpå var, at på baggrund af fund af silkestoffer i hedenske grave, satte han sin lid til fortællingen om det tidlige ”Ravnebanner” som skulle have været vikingernes mærke i England og konkluderede at *”Høvdingeskibenes sejl endog, ligesom de Danskes Krigsmærke Ravnefanen, vare silkesyede (...)”* (ibid.: 18).

Worsaae startede med at beskrive bronzealderen som det danske folks indvandring og udvikling af en egentlig kultur i Danmark. I hans bronzealdertese etablerede han ideen om, at hans samtids

---

¹⁵ Worsaae sætter desuden med konstruktionen af vikingetiden et skel i jernalderen mellem germansk tid og vikingetid.

danskere var efterkommere af et selvstændigt folk, som repræsenterede et rigt kulturliv, og mente, at Danmark var Nordens ældste stat. Worsaae argumenterede med, at fortidsdanskeren havde været, ”i *Stand til at udvikle et Særegent kulturliv*” (ibid.: 2). For at være i stand til at udpege den særegne og selvstændige kultur Worsaaes oldtidsyn byggede på, skelnede han mellem genstande¹⁶ bragt hjem fra togterne og genstande produceret hjemme. Beskrivelserne af disse genstande fokuserede ikke bare på kunstnerisk forarbejdning af genstandene, såsom indlægning af sølv og guld, samt de hedenske udsmykninger med drage og slange-ornamenter, der for Worsaae vidnede om velstand i samfundet. For Worsaae var det lige så vigtigt, at detaljerne beviste at smykkerne og våbnene var fremstillet hjemme og præget af en særlig nordisk stil. Dette betød at den danske kultur havde formået at udvikle sig selvstændigt i vikingetiden uden yderligere påvirkning end det som skibene bragte med hjem fra togterne, ”*Thi allerede langt tilbage i Oldtiden hviler aabenbart Spirer til det særegne Præg, som adskiller os og vore nordiske Frænder fra de øvrige Folkefærd i Europa*” (ibid.: 14).

Worsaae understregede tydeligt, at han mente at kunne påvise, at vikingernes samtid var en udvikling mod et nyt stadie, og en ny epoke begyndte længere tilbage i oldtiden. Derfor anså han det som fejlagtigt, når udenlandske kilder påstod, at nordboerne først kom i besiddelse af kultur ved mødet med de mange udenlandske (særligt kristne) kulturer på deres togter.

”*Ja, jo mere man nærmer sig til Mellemjernalderens Afslutning (ved Aar 700) og til Vikingetidens indtræden (ved Aar 780) i den yngre Jernalders andet tidsrum (fra Aar 700 – 1030), desto mere stærkere viser denne særegne nordiske Farve sig, desto kjendeligere bliver Forskjellene mellem de skandinaviske og øvrige europæiske Folkefærd*” (ibid.: 13).

Fra årene omkring 1881 kan Worsaaes *Nordens Forhistorie, efter samtidige Mindesmærker* nævnes blandt flere af hans andre værker om vikingetiden og vikinger. I dette værk diskuterede Worsaae Nordens vikingetid og vikinger, der i udgangspunktet behandlede danskernes, svenskernes og nordmændenes handlinger, mens Worsaae hævdede, at der var en fælles nordisk vikingetidskultur, eller en ”*Fælles, ejendommelig Jernkultur*” (Worsaae, 1881: 196). Som Grundtvig tidligere havde gjort, beskrev også Worsaae at, ”*Det var som en gammelnordisk eller nordeuropæisk Folkeand, der længe havde været tilbagetrængt*” (Worsaae, 1881: 176). Samt at den vigtigste historiske udvikling var erobringen af fremmede lande og tilslutning til den kristne kirke. Dette muliggjorde, at disse frihedselskende hedninge i Norden modstå deres fra flere sider truede religiøse og politiske

---

¹⁶ Værket er præget af flere tegninger af betydelige fund såsom smykker, rideudstyr, våben, krukker og runesten.

uafhængighed (ibid.: 176). Den vigtigste funktion samt udvikling af vikingetiden med fokus på den danske vikingetidshistorie, blev en politisk historie om dannelsen af det danske rige eller staten, hvor kongerne var hovedaktørerne. Men også historierne om vikingernes togter og bosættelser i vest, samt tilslutningen af det danske kongedømme til den kristne kirke (Svanberg, 2003a: 45).

7.4 Delkonklusion for afsnit 6 og 7

Grundtvigs ytringer må selvfølgelig forstås ud fra sin egen tid, hvor adskillige begivenheder havde påvirket det nationale i sådan en grad at han fandt det nødvendigt at ”vække” det danske folk. Grundtvig definerede et folk ud fra f.eks. det sprog det talte og den fælles historiske fortid og havde en nationalromantisk forestilling om folket som værende en enhed, der udgjorde et fællesskab. Grundtvigs interesse for historien og myterne var ikke usædvanlig for samtiden. Det var populære emner at beskæftige sig med i romantikken, hvis tilhørende tanker og ideer også inspirerede ham. Så det var ikke noget særsyn, at Grundtvig gav sig i kast med mytologier og verdenskrøniker. Det særlige lå i hans sammentænkning af myterne og historien med kristendommen. Ud over en fascination af de nordiske myter så Grundtvig disse som første kapitel i et folks historie. Myterne var fortællinger fra ”folkets oldtid”, der afspejlede den tids livssyn og var ”sindbilleder”, der kunne lære eftertiden noget om sig selv. Grundtvig fandt i nordisk mytologi ”sindbilleder”, der fortalte om et oldtidsfolk, der var fyldt med en ”nordisk kampånd” og rede til at kæmpe for dets livsværdier. De nordiske myter kunne også gå ind og erstatte myterne fra det gamle testamente for det nulevende nordiske folk, idet deres egne myter talte mere naturligt til dette folk. Ved at fremkalde denne ”nordiske kampånd” i det danske folk kunne Grundtvig føre sit ”fordærvede” folk uden ånd til erkendelse af dem som historiske mennesker, der derved kunne vedkende sig sit folks værdier. Et historisk menneske, der var et produkt af og afhængig af folkets historie, og som selv var et led i denne kæde. Men for at dette var muligt, handlede det først og fremmest om, at det danske folk skulle genopdage den ”nordiske kampånd”. Både hos Grundtvig, men særligt hos Worsaae, spores der først og fremmest et antitysk præg som afspejlede sig i et uafhængighedsbehov overfor den tyske nabo mod syd, gennem en legitimering af f.eks. Slesvig som et dansk område.

”(...) med pennen virke til udbredelsen af en bestemt og rigtig kundskab om Danmarks gamle nationalgrænse, samt om den danske nationalitets forrige og nuværende stilling i de mest omtvistelige egne” (Worsaae, 1848: 4).

Worsaae mente, at Danmark i det 9. og 10. århundredes forsvar af Danevirke, skulle finde styrken til den aktuelle kamp i 1800-tallet. Worsaaes rejser f.eks. til England og Irland var utvivlsomt præget af et ønske om at genvinde den nationale stolthed og selvbevidsthed. Som det er blevet påvist, fremhævede Worsaae, at vikingernes tilstedeværelse i England som et udtryk for dansk magt og storhed. Disse var hovedstruktureringskoncepter, der gav de grundlæggende rammer for fortællinger og definerede hvem der ejede mindesmærkerne fra fortiden, hvem historien handlede om og hvem dens hovedaktører var.

Vikingetidens oprindelige strukturelle træk hos Worsaae er i overensstemmelse med principperne for nationalistisk tænkning, som blev præsenteret i det teoretiske kapitel om nationalisme. Kernen i 1800-tallets vikingetid var tydeligt forholdet mellem vikingerne og danskerne som "vores forfædre". Det samtidige nationale samfund, blev bestemt antaget at være identificerbart i vikingetiden. Da national historie er selektiv, hvor nogle elementer bibeholdes og andre elementer glemmes. Ses det at vikingetiden i 1800-tallets Danmark generelt opfattes og beundres som en periode med store gerninger, eventyrlige ekspeditioner, vigtige formationer af kongeriger og viljestærke heroiske mænd, der gjorde både Danmark men også Skandinavien berømt og frygtet i hele Europa og blev derfor en idealiseret periode med en konstrueret national herlighed.

8. Vedligeholdelse af vikingebegrebet fra ca. år 1960 til 2000

Peter Foote, David M. Wilson, Else Roesdahl samt Peter Sawyer er gennem deres beskrivelser, synteser og undersøgelser om vikingetiden og vikinger, stadig respekteret og delt af de fleste andre specialister inden for vidensområdet. Vikingetiden har vist sig ikke at være en kortlevende konstruktion af ideer og viden. Dens grundlæggende struktur og centrale grundantagelser har bevist en form for overlevelse i sådan en grad, der sandsynligvis ville have overrasket sine skabere i 1800-tallet. Selvom ideen om en vikingetid helt sikkert har gennemgået nogle forandringer i det 20. århundrede, hvor en temmelig uspoleret vikingetid har overlevet og fortsat sin reproduktive eksistens i historiske, arkæologiske synteser, et stort antal andre medier samt i fantasien hos millioner af personer. I den følgende analyse af viden om vikingetiden fra 1960-2000 vil der blive fokuseret på en række forskellige værker, som antages at være repræsentative.

I løbet af det 20. århundrede blev vikingetiden til én, ud af et lille antal berømte civilisationer eller fortidige kulturer. Dette blev tydeligt understreget af Peter Foote og David M. Wilson i *The Viking Achievement: The Society and Culture of Early Medieval Scandinavia*. Her blev vikingernes

præstationer sammenlignet med fortidens Egypten, Grækenland og Rom. Vikingerne var nu forandret, fra at have været sørøvere, til nu at være en del af andre storslåede fortidige civilisationer i en bogserie der netop behandlede disse. Den åbenlyse indflydelse *The Viking Achievement* har haft i forskningen, gør den til et passende udgangspunkt. Værkets intention var at give en oversigt over samfund og kultur i vikingetidens Skandinavien. Dets kapitlers overskrifter formidlede målet om at give en ret fyldig præsentation af samfund og stater, slaver, royal myndighed og administration, dagligliv, handel og byer, transport, krigsførelse mv. Disse indledende præsentationer dannede en generel ramme for resten af bogen, og herigennem fremstod de gamle 1800-tals synspunkter om en fælles kultur i vikingetiden med kun ubetydelige variationer.

Historien om vikingetiden blev i værket primært opdelt i nationale skandinaviske landsdele med disse som de vigtigste samfund og deres konger som de vigtigste historiske aktører. Dette var Foote og Wilsons narrative ramme, ligesom det havde været for deres kolleger i 1800-tallet. Foote og Wilson gav definitivt en mere detaljeret og specifik præsentation, og deres terminologi var anderledes end 100 år før. Staten var kommet ind i scenen som et beskrivende begreb, ”forfædre” eller ”fædreland” blev udeladt, men grundstrukturen fra 1800-tallets vikingetid forblev. Dog med undtagelse af den traditionelle betegnelse for vikingetiden fra år 800 til ca. 1050, hvor tiden efter er beskrevet som middelalderens begyndelse. Peter Foote og David Wilson valgte at inkludere det 12.- og 13. århundrede i deres diskussion af vikingernes præstationer, og kaldte hele perioden tidlig Skandinavisk middelalder.

At fremføre noget af det mest indflydelsesrige akademiske arbejde om vikingetiden i 1960 og frem til 2000, er blevet leveret af to enkeltstående forfattere, Peter Sawyer og Else Roesdahl, er et postulat, som sandsynligvis ikke vil blive mødt med den helt store modstand. Sawyers mest centrale arbejde omfattede *The age of the Vikings* (1962). *Kings and Vikings: Scandinavia and Europe AD 700 – 1100* (1982). Men også *Da Danmark blev Danmark: Fra ca. år 700 til ca. 1050* (1988). Samt *Medieval Scandinavia: From Conversion to Reformation circa 800-1500* (1993) skrevet sammen med Birgit Sawyer, slutteligt med *The Oxford illustrated history of the vikings* (1997). Sawyers udgangspunkt for vikingetiden har normalt været ud fra et vesteuropæisk synspunkt og kredset omkring spørgsmål om vikingers rolle i et generelt vesteuropæisk perspektiv, især problemer med hvordan deres togter, handel og bosættelse af regioner uden for Skandinavien skal forstås og studeres.

I 1962 blev Peter Sawyers *The Age of the Vikings* offentliggjort, et værk der bredt krediteres med at være begyndelsen på en ny æra i vikingetidsforskning (f.eks. Somerville & Macdonald, 2013: 35).

Sawyers afgørende teori i dette værk var at, *“the Scandinavian activity of the Viking period is not so much inexplicable as misunderstood”* og argumenterede med *“some assumptions about the Vikings are accepted, used and given the stamp of authority by repetition, when they ought to be rigorously tested”* (Sawyer, 1962: 8). Blandt hans mest indflydelsesrige og kontroversielle argumenter var teorien om, at vikingernes hære havde bestået af meget mindre antal, end man tidligere havde antaget. Men i værket præsenteres vikingerne også som mennesker, snarere end mystiske figurer og Sawyer hævdede:

“(…) once the prejudices and exaggerations of the primary sources are recognised the raids can be seen, not as an unprecedented and inexplicable cataclysm, but as an extension of normal Dark Age activity made possible and profitable by special circumstances” (ibid.: 202-203).

Sawyers tilgang skulle vise sig, at have en stærk indflydelse på det sene 20. århundredes syn på vikingetidsforskning, hvor der blev fokuseret på vikingernes liv i deres hjemlande i stedet for de dristige togter udført af diverse helteskikkelser.

Roesdahls mest betydningsfulde arbejde inkluderede *Viking Age Denmark* (1982) (på dansk fra 1980 som *Danmarks vikingetid*), *The Vikings* fra 1991 (på dansk fra 1987 som *Vikingernes Verden*) og *From Viking to Crusader: Scandinavia and Europe 800 – 1200*, fra 1992. Roesdahl påpegede, at vikinger er blevet et skandinavisk varemærke og samtidig så meget mere end det (Roesdahl, 1991: 3). Wilson og Roesdahl havde sammen tidligere skrevet at:

“The public conception of the Vikings remains loosely the same as it was in the late nineteenth century. A romanticism attaches itself to these people, who are seen as bold seafarers, skilful poets, young, brave and blond. Although pirates, they are seen as kings of the sea, noble adventurers with a democratic mission and a benign colonizing spirit” (Wilson & Roesdahl, 1992: 61).

I Roesdahls værk *Viking Age Denmark* var omdrejningspunktet opdagelsesrejse udført af *“the Danish Vikings”*, hvor Danmark var et ud af flere *“Vikings’ homelands”* der allerede i vikingetiden var et samlet kongerige (Roesdahl, 1982: 9-10). Allerede her ses en ide om kontinuitet som synes at gøre tingene simple. Vikinger var danskere eller skandinaver, så sikkert at moderne skandinaver ville kunne identificere og have empati med vikingerne. Roesdahl, har også yderligere diskuteret aspekt af vikinger som et skandinavisk varemærke og skrev således:

“The foundations of modern Scandinavia were laid in the Viking Age. Never before had so many decisive changes taken place in such a short space of time,

and never before or since have Scandinavians played so great a role abroad. This lies at the heart of the Viking myth (...) Scandinavia looks upon the Viking Age as a golden age, when noble deeds were performed abroad and there were great developments at home” (Roesdahl, 1991: 3 og 187).

De inddragede forfattere er i litteraturen hyppigt refereret til for deres meget indflydelsesrige perspektiver på vikingetiden og vikinger i det 20. århundrede. Gennem analysen af Foote og Wilson, Sawyer og Roesdahl, bliver det eksemplificeret hvor der kan identificeres delte og gentagne synspunkter.

8.1 Hvem var vikingerne? Helte eller banditter?

I dette afsnit undersøges det mere specifikt hvem der nøjagtigt anses for at være vikinger i denne periode, som værkerne arbejdede med i hvad der generelt er defineret til at være det 8.- til 12. århundrede. Diskussioner om vikingefiguren begynder ofte med spørgsmålet om, hvorvidt vikingerne var voldelige personer, heroiske, eller som James Graham-Campbell har opsummeret de to valg, ”*Saltwaterbandits*” eller mægtige herre i Norden¹⁷ (Graham-Campbell, 1980: 22). Ifølge Graham-Campbell udgør fortolkningen af vikingernes status som positiv eller negativ, tilgangen til alle andre spørgsmål videnskabelige behandlinger. Fortolkninger af vikinger i det sene 20. århundrede blev beskrevet af Graham-Campbell som overordnet set i en positiv fase, men spørgsmålet om hvilke kvaliteter der har gjort vikingerne til en positiv figur, har ikke altid resulteret i det samme svar (ibid.: 22). Peter Sawyer har tidligere fastslået, at det ikke er vigtigt hvor begrebet kommer fra, det vigtige og sikre er, at viking betød pirat eller røver, der kom fra havet og ikke alle skandinaver var vikinger. Nogle var bønder og handelsrejsende, men det var blot vikingerne, der tiltrak størst opmærksomhed, og derfor kom begrebet senere til at lægge navn til en nye periode i den danske oldtidskronologi (Sawyer, 1962: 4).

Vikingetiden begyndte i det 8. århundrede, da skandinaviske vikinger (ofte fra Danmark og Norge) begyndte at skabe et navn for sig selv (Sawyer, 1962; Foote & Wilson, 1970; Roesdahl, 1991). Disse nordiske mennesker var røvere, lejesoldater, handlende, bosættere og havde en stor indflydelse på den række af kongeriger de mødte. (Roesdahl, 1991: 3). Da vikingetogterne startede, var disse for det meste hurtige angreb, hvor strategien var at færdes tæt ved kysterne og ikke begive sig langt ind på landjorden. Imidlertid ændrede dette sig, og i løbet af 830'erne voksede togterne

---

¹⁷ Graham-Campbell har ikke beskrevet om han er inspireret af Worsaaes udlægning om vikinger som værende ”*Herrer på alle Nordens Have*”.

markant og var stigende både i skala og omfang (Sawyer, 1997: 1). Også i Sawyers *Kings and Vikings* defineres vikingetiden, til at være startet ved skandinaviske angreb på Europas vestkyst, og især rundt om i Nordatlanten, hvor *"The Age of Vikings began when Scandinavians first attacked Western-Europe and it ended when those attacks ceased"* (Sawyer, 1982: 6). Vikingernes angreb fokuserede på Frankeriget og de britiske øer, hvor de tog slaver og solgte dem til f.eks. Spanien og Nordafrika (Roesdahl, 1991: 53-55). Vikingerne plyndrede og lykkedes med at udnytte intern konflikt i de andre europæiske kongeriger for at opnå magt og flere rigdomme (Sawyer, 1997: 9-10; Roesdahl, 1991: 198-199). Dorestad i Friesland, var en af de største bopladser i det nordvestlige Europa i middelalderen, beliggende ca. 80 km fra det åbne hav og blev angrebet af de nordiske røvere mindst syv gange i årene 834-864 (Sawyer, 1997: 255, Roesdahl, 1991: 195- 203). Overalt i Vesteuropa blev kirker også udsat for disse togter for deres rigdomme. Undtagen i Irland, hvor vikingerne foretrak at tage slaver frem for at plyndre kirker, da kirkerne sædvanligvis i Irland ikke var i besiddelse af stor rigdom (Sawyer, 1997: 10). I resten af Vesteuropa blev de samme kirker også angrebet flere gange. Kirkerne var perfekte steder at angribe, fordi de ofte var i besiddelse af rigdomme, dårligt bevogtet og bekvemt placeret (ibid.: 3).

I det sidste årti af det 8. århundrede og op til det 9. århundrede begyndte kongerigerne på begge sider af den engelske kanal, at gøre en indsats mod disse vikinger, og skærpede sikkerheden for kirkerne og ved kysterne. Som følge af den voksende modstand i Frankeriget rettede vikingerne deres opmærksomhed mod England i 863, men senere gav de interne politiske kampe i Frankeriget, vikingerne mulighed for at udnytte situationen og de begyndte at plyndre og hærgne i imperiet igen indtil 891 (ibid.: 11-12). Angelsakserne var villige til at betale en betydelig sum penge for fred, selvom det kun var midlertidigt. Det tog ikke lang tid for disse røverbander at realisere og bruge dette til deres egen fordel (ibid.: 17). Efter gentagne angreb på England, blev Knud, søn af Svend Tveskæg, anerkendt som konge af de angelsaksiske kongedømmer i 1016. Hans flåde blev efterfølgende et effektivt forsvar mod andre vikingangreb. I det 10. århundrede havde nordiske vikinger ret begrænsede muligheder for at udføre plyndringstogter, da de britiske øer og Normandiet allerede var delvist opdelt af andre vikingeslægter, som ikke tog venligt imod nyankomne, f.eks. på Island var de bedste landområder allerede kontrolleret af bosættere. Overalt i Vesteuropa øgede kongemagter deres handlinger mod vikingerne, ved at styrke deres forsvar samt organisere hære (ibid.: 14). Konflikter i Skandinavien forhindrede selv individuelle vikingeklaner i at kombinere styrker og invadere Europa i større omfang end hidtidigt (Roesdahl, 1991: 64-65).

I 1982 tilføjede Sawyer til sin analyse om hvad angik omfanget af tidlige vikingetogter, at de sandsynligvis havde været mindre i omfang end tidligere antaget, *"The Viking menace clearly grew with telling"* (Sawyer, 1982: 95). Yderligere argumenterede Sawyer for at vikinger var ofre for en dårlig omtale der lå i hænderne på de middelalderlige kristne krønikeskrivere, som overdrev størrelsen af vikingeflåder og hære samt den vold, disse begik og hævdede at kilderne havde overdrevet (Sawyer, 1962: 194). Udover angreb i det vestlige Europa så vikingerne nye muligheder i det østlige Europa. Der mødte vikingebanderne (for det meste fra Østsverige) kun små lokale forsvar, og kunne nemt erhverve slaver, sølv og pels. Nogle af vikingerne formåede at få kontrol over vigtige magtcentre, og lykkedes med at permanent bosætte og etablere sig i det nu nordlige Rusland. Her var det muligt at etablere handelsruter og handelscentre for at markedsføre lokale varer (Sawyer, 1997: 1).

Roesdahl beskrev i *The Vikings*, at vikingepirateri var et nødvendigt første skridt i udviklingen af de skandinaviske landes mere fredelige økonomiske aktiviteter. I denne analyse blev dette beskrevet som, *"the plundering of foreign lands and tributes paid by subjugated people were partly responsible for the spread of wealth and goods. Trade and industry grew apace"* (Roesdahl, 1991: 108). Foote og Wilson beskrev en lignende fortolkning: *"they began to shed their piratical past and trade became of paramount importance. Once the Vikings had settled in a new land they quickly became acclimatized to its political structure and with their adventurous background became competent traders"* (Foote & Wilson, 1970: 196). Pirateri var også en stor hjælp, i processen med at erhverve slaver der kunne sælges, hvilket illustrerede, at handel og plyndringstogter meget ofte ville være indbyrdes forbundne.

Foote og Wilson beskrev først vikingernes krigsførelse i afsnit otte med indledningen *"the Vikings were warriors as well as farmers and traders"* (Foote & Wilson, 1970: 263). I værket havde de tidligere understreget den glamourøse side af vikingernes repræsentation som købmænd i modsætning til vikingen som kriger:

"The trading connections of the Vikings demonstrate the far-flung extent of their contacts. It was the Vikings who extended the existing eastern trade-routes through Russia from the Baltic to the Arab worlds; they it was who traded with Byzantium and North Africa, with Lapland and with England. Silver and gold poured into their homeland; silks, furs and wine formed part of their stock-in-trade. But the very glamour of these world-wide connections sometimes causes scholars to ignore the problem of internal trade" (Foote & Wilson, 1970: 191).

Roesdahl understregede at vikingerne udover de to nævnte beskæftigelser også kunne så meget andet. Roesdahl skrev:

“There must have been merchants in huge trading centres such as Bitka and Hedeby for whom trade was their sole occupation, but many Scandinavian traders had agriculture, hunting or fishing as their main occupation and only went on trading expeditions from time to time” (Roesdahl, 1991: 118-119).

Sawyer stillede i *The Age of the Vikings* spørgsmålstegn ved, hvad han opfattede som det dominerende billede af den tidlige middelalder skandinaver som *“brutal and ruthless men who killed and destroyed with a barbarian ferocity”* (Sawyer, 1962: 117). Dette billede argumenterede Sawyer for at være afledt af skriftlige optegnelser, som i hovedtræk blev produceret af vikingernes ofre og dermed utroligt præget af frygt og fordomme. Sawyer hævdede, at vikingernes destruktive evner var meget mindre i omfang og meget mindre usædvanligt end de skrevne kilder beskrev *“as an extension of normal Dark Age activity made possible and profitable by special circumstances”* (Sawyer, 1962: 194). Sawyer foreslog, at plyndringsaktiviteter ikke skulle opfattes isoleret fra andre aspekter af den skandinaviske kultur, såsom handel og landbrug, eller fra andre mønstre i europæisk historie.

Sawyer erkendte at vikingerne plyndrede, tilfangetog og dræbte, men den tilgang han præsenterede, har haft en tendens til at prioritere de gunstige aspekter af vikingerne (Sawyer, 1982: 78-97; Sawyer, 1997: 1-18). Sawyer beskrev at hele spørgsmålet om vikingerne som frie individer, har spillet en stor rolle i at give vikingerne heroisk status. Vikinger, repræsenteret som frihedskæmpende, kan spores mindst så langt tilbage som de islandske sagaforfattere i det 13.- og efterfølgende århundrede. En stor del af det middelalderlige islandske selvbillede stammer fra begrebet, der udtrykkeligt fremgår af mange sagaer, hvor der også berettes om at Islands samfund blev grundlagt af norske flygtninge fra tyranni (Sawyer, 1997: 207-208).

Den sandsynlige oprindelige og originale betydning af ordet viking som en pirat, ses tydeligt at have undergået en forandring i det undersøgte 20. århundredes vikingetidslitteratur. Foote & Wilson var dog ikke tilfredse med *“The tendency to consider the Vikings only as pirates has obscured an important facet of their political and economic life”* (Foote & Wilson, 1970: 196). Hvorvidt sådanne bemærkninger stadig er aktuelle, kan diskuteres. I hvert fald er det belyst, at vikinger der drog på plyndringstogt, næppe fremtræder lige så hyppigt i forhold til mængden af vikinger som købmænd blandt visse forskere. At vikinger var pirater og at det muligvis var ordets oprindelige betydning er ofte blevet taget for givet. Imidlertid har et mere nutidigt perspektiv ændret sig til at

generelt bruge viking til at omfavne andre aspekter af det tidlige middelalderlige skandinaviske samfund.

8.2 Vikingetidskultur – transhistoriske homogene danskere, nordmænd og svenskere

Joran Mjöberg har tidligere beskrevet at i moderne tid er definitionen af ordet viking ikke længere præcis. Udtrykket viking er blevet omdannet til et begreb, der betyder enhver person, der levede i Skandinavien i vikingetiden (Mjöberg, 1980: 237-238). Svanberg mente at "*Beyond the Vikings, then, lies a world of many cultures, realities and life ways, not just a single and uniform 'Scandinavian Viking Age culture'*" (Svanberg, 2003a: 202). Derfor er Sawyers introduktion til perioden i *Oxford Illustrated History of the Vikings* bemærkelsesværdig. Hvor Sawyer bidrog med en ofte refereret til og hvad der må antages som værende en hyppig definition for vikingetiden.

"From the eighth century to the eleventh, Scandinavians, mostly Danes and Norwegians, figure prominently in the history of western Europe as raiders, conquerors, and colonists. (...) Other Scandinavians, mainly Svear from what is now east Sweden, were active in eastern Europe in ways that were very similar to those of their contemporaries in western Europe, despite the great differences between the two regions" (Sawyer, 1997: 1).

Sawyer beskrev faktorerne bag danskernes og nordmændenes udvidelse til lande vest, skulle opfattes ud fra en øget befolkningsforøgelse i deres skandinaviske hjemlande, men også en forøgelse af kongelig myndighed og udvikling af teknologi, der gjorde det muligt for disse folk at bygge både til lange sørejser, samt ændringer i jordbesiddelse, resulterede i en voksende befolkning af arveløse yngre sønner der blev lokket af let rigdom i de ubeskyttede klostre i det kristne Vesteuropa (Sawyer, 1962: 197-206). Opnåelse af landbrugsjord var en faktor for de nordmænd, hvis hjemland var domineret af bjerge og smalle strækninger af beboelig jord langs kysten (ibid.: 207-208). Plyndringstogter så ud til at have været en vigtig motiverende faktor for danskere, som først begyndte at bosætte sig i England efter midten af det 9. århundrede (Sawyer, 1962: 208-209; Sawyer, 1982: 80-81). Svenskerne var hovedsageligt involveret i handel og opdagelsesrejser i forhold til bosættelser øst i nutidens Rusland og Ukraine (Sawyer, 1962: 203-205). Og havde derfor, som en gruppe, ikke en betydelig rolle indenfor de skandinaviske bosættelsesser i England, selvom der kan have været individer, der var involveret. (ibid.: 43).

Foote og Wilsons *The Viking Achievement* i kapitlet om *Societies and States* understregede hvad der var almindeligt for hele Skandinavien, nemlig et fælles sprog, der medvirkede til at forene skandinaverne, "*This emphasised a Scandinavian identity and made joint Scandinavian enterprises*

easy. It also decisively deepens our concept of a Scandinavian culture in the early middle ages" (Foote & Wilson, 1970: 2). Forskellene mellem regionerne var sekundær i forhold til alt det der var fælles, "*Regional differences remained throughout the middle ages, as they still do today, but they were never strong enough to overcome the very close similarities of language, material culture and ethnic composition*" (ibid.: 3). Foote og Wilson argumenterede for, at den vigtigste sociale enhed i den tidlige vikingetid var, "*The province, land (...) under independent leaders, kings, or earls, sometimes in a federation under the domination of a single dynasty*" (ibid.: 3). Disse provinser blev betragtet som de territoriale udtryk for samarbejdende grupper, der blev holdt sammen gennem fælles konsensus. Samfundet blev betragtet som ret stabilt i perioden fra år 800-1200 men dog ikke statisk. I denne periode fandt grupper sammen i regioner og disse blev senere til "*single states united under single dynasties and fostering a more exclusive sense of nationality*" (ibid.: 5).

I Rosdahls *Viking Age Denmark*s første kapitel blev det hævdet, at der var et dansk folk og et dansk land. Vikingetidens geografiske Danmark var sammenligneligt med nutidens Danmark, hvor det var de danske vikinger der "*laid the foundations of the society we know today*" (Roesdahl, 1982: 9).

Ifølge Roesdahl var der en skandinavisk vikingetid med stærke kulturelle fællestræk, samt mindre variationer. Mens tidligere synspunkter (særligt historikeres) på Skandinavien havde tendens til at se vikingerne som barbariske, vilde og deres samfund som primitivt, har arkæologien, især med udgravningerne af Trelleborg (i 30'erne og 40'erne), ændret denne opfattelse. Danmark og resten af det nordiske område, blev i Roesdahls værk betragtet som præget af udvikling, handlekraft og som værende udstyret med en selvstændig og karakteristisk kultur (ibid.: 11). I det andet kapitel hævdede Roesdahl at allerede i det 9. århundrede, "*Denmark was then already united under one king*" (ibid.: 12). Der var selvfølgelig interne forskelle, lokale variationer og i nogle perioder ville der have været flere til at kræve kronen, og derfor nogle gange ville der være mere end et kongerige i Danmark. Men "*(...) medieval Denmark was already considered one realm at the beginning of the Viking Age*" (ibid.: 12).

Dette overordnede rammeperspektiv fra *Viking Age Denmark* var gentagne i *The Vikings*. Roesdahl hævdede at det var i vikingetiden, at "*the modern kingdoms of Denmark, Norway and Sweden took shape (...) forming the basis of modern Scandinavia*" (Roesdahl, 1991: 3). Der var en homogen Skandinavisk vikingekultur i "vikingehjemlandene", og vikingetiden blev beskrevet som en fascinerende og eventyrlig periode. Roesdahl beskrev, at "*The Viking homelands of Denmark, Norway and Sweden were not distinct, well-defined political units in the Viking Age, but they began to take shape during this period*" (ibid.: 27). De tre skandinaviske lande havde endda grænser til

hinanden i løbet af vikingetiden, hvor samtidens befolkning delte nogle fælles kulturelle træk. Efter at have konstrueret en samlet skandinavisk kultur i vikingetiden, hvor der blev beskrevet kulturelle fællestræk som medvirkede til store historiske forandringer for Danmark, Norge og Sverige. Blev den samme rammesætning anvendt i anden halvdel af bogen, der omhandlede vikingernes eventyr både i Vesteuropa og Østeuropa, hovedsageligt gennem handel, erobring og kolonisering, hvor handlinger blev udført af skandinaviske vikinger eller samtidens danskere, svenskere og nordmænd anført af deres respektive konger (ibid.: 197).

Værket *From Viking to Crusader: Scandinavia and Europe 800-1200* (redigeret af Roesdahl) skal ses som en yderst autoritativ manifestation for synspunktet om, at der var en homogen skandinavisk vikingetidskultur. De vigtigste samfund var de danske, norske og svenske, og historie om vikingetiden var først og fremmest politisk, med konger involveret i hver af tre kongedømmers foreningsproces som tidens vigtigste aktører. Vikingetidens fælleskultur var stærk, uafhængig, rig på tradition og levende. Skandinavien blev beskrevet som adskilt fra resten af Europa, og var nationalt isoleret med en særskilt udvikling hvor den fælles kultur var medvirkende til, at "(...) *Scandinavia and the new territories in the North Atlantic, which throughout most of the Viking Age was clearly differentiated from the rest of Europe*" (Roesdahl, 1992: 32). Den betydelige indflydelse og autoritet dette værk har haft i litteraturen skyldes højst sandsynligt dens sammensætning af ledende eksperter, der gennem værket implicit beskrev en ide om en mere eller mindre homogen, eller i hvert fald primær, fælles vikingetidskultur i Skandinavien.

8.3 Kongemagten, den vigtigste aktør i vikingetiden

Roesdahl beskrev i *Viking Age Denmark* samfundet i vikingetiden som en hierarkisk pyramide, der omfattede hele Danmark, hvor "*The peak of society was represented by the king and his family*" (Roesdahl, 1982: 24). Over tid kunne de mænd, der mest effektivt styrede ressourcer og var i stand til at udøve magt, udvide deres myndighed over endnu større områder. Roesdahl beskrev et gradvist skifte fra de stort set uafhængige små territoriale enheder, til en samling af flere større halvautonome høvdinge, hvor de mest magtfulde af disse høvdinge stræbte efter at opnå enevældig myndighed. Det at der blev foretaget store byggeprojekter (f.eks. Kanhave-kanalen på tværs af øen Samsø og opførelsen af de første afsnit af Dannevirke) i det tidlige 8. århundrede gav yderligere beviser for en sammenblanding af magt under færre, men mere magtfulde herskere (Roesdahl, 1982: 38-39). Disse konstruktioner var "*royal monuments, reflecting the consolidation of Denmark into an independent nation under one king*" (ibid.:134). Hvor det kun ville have været

muligt for en hersker at skabe disse bygningskonstruktioner, ved at have en betydelig adgang til ressourcer såsom rigdom, arbejdskraft og myndighed. Roesdahl mente, at der var beviser for at Harald Blåtand og Svend Tveskæg, allerede var begyndt at bringe deres territorium under direkte royal kontrol og dermed bryde med det tidligere system af overherredømme over små lokale herskere (ibid.: 68-86) Dette tilskyndes ikke kun af borgene Nonnebakken og Trelleborg på Fyn og Sjælland, *"built at the command of central authority in the person of the king"* (ibid.: 147). Men også udviklingen af Roskilde og Lund som kongelige magtcentre (ibid.: 147-155).

I Roesdahls *From Viking to Crusader* i kapitlet om de skandinaviske kongeriger, var fokuset hovedsageligt på den politiske historie og Roesdahls synspunkt om, at Danmark, Norge og Sverige gradvis blev etableret og grænsede op til hinanden i løbet af perioden ca. år 800-1200. Det var fra disse tre lande, at togter, handel og udvandring stammede fra. Ved starten af vikingetiden var der en række små kongeriger med forskellige konstellationer af magt i Skandinavien, men med tiden blev de forenet og stabiliseret. Ifølge Roesdahl var det sikkert, at det var før år 1200 at *"Denmark, Norway and Sweden were all established as national states in accordance with western European patterns"* (Roesdahl, 1992: 32). I Danmark var dette allerede lykkedes i begyndelsen af vikingetiden, ved at et dynasti havde fået etableret sig som konger blandt danskerne (ibid.: 35).

I Roesdahls værker blev den historiske udvikling, en rammeforklaring af politiske begivenheder med konger som hovedaktører, for hvert af de tre skandinaviske lande. Skønt Roesdahl beskrev at forskellige store regioner havde forskellige skikke, love og en høj grad af at være selvstyrende, udviklede et behov i løbet af vikingetiden for større og mere stabil politisk forening. Dette førte til at størstedelen af Danmark formentlig var forenet under en konge omkring år 800.

I Sawyers *Da Danmark blev Danmark*, var den grundlæggende struktur et mere traditionelt nationalistisk perspektiv i fortællingen om en periode centreret omkring konger og politiske udviklinger, som de kunne ses gennem de skrevne kilder. I Sawyers beretning om Danmark i vikingetiden fandt de vigtigste begivenheder og udviklinger sted i et samfund opfattet som dansk. Det danske samfund i vikingetiden var hierarkisk, hvor de vigtigste aktører var enten det danske folk eller kongerne i de skriftlige kilder. Dette begyndte i Jylland i det 8. århundrede, der sandsynligvis var forenet under en konge med ressourcerne til at skabe monumenter som den berømte Kanhave kanal på Samsø og den ældste Danevirke-forsvarsmur.

"(...) allerede i 800-tallet betragtedes det område som dansk eller udgjorde det senere middelalderlige kongerige Danmark. Dette betyder ikke nødvendigvis at hele dette landområde var politisk forenet. Men rimeligvis har i hvert fald nogle

danske herskere haft magten i store dele af det, ja muligvis i hele landet (Sawyer, 1988: 22).

Sawyer beskrev, at i begyndelsen af det 9. århundrede var den centrale del af det danske kongerige Jylland, men danske konger havde også hegemoni over en stor del af det vestlige Skandinavien. Efter de ”mørke år” i slutningen af det 9.- og det tidlige 10. århundrede, hvor der mangler detaljerede oplysninger om konger og politik (ingen skriftlige kilder) og der tilsyneladende har været politisk uro, blev det danske overherredømme igen styrket af Harald Blåtand, der muligvis konsoliderede et forenet kongerige (ibid.: 43 og 231).

Den afgørende kerne i historien om ”*da Danmark blev Danmark*” var udviklingen af et forenet dansk kongerige, med de danske konger som de afgørende hovedaktører. Andre former for samfund end dansk eller andet muligt politisk aktørskab end danskernes konger, der fandt sted inden for det, der skulle blive Danmark, fik i værket aldrig nogen reel opmærksomhed. Derfor er det et paradoks med titlen *Da Danmark blev Danmark*, der får sin forklaring i en historie, der tydeligt er set ud fra det, der skulle blive, og ikke hvad der var i tidsmæssige sammenhæng. Selvfølgelig var der et Danmark, var det vigtige, det Danmark, der skulle komme og de vigtigste historiske udviklinger var dem, der førte til dette metahistoriske evolutionære mål.

Der er nogle uoverensstemmelser mellem Sawyers *Da Danmark blev Danmark* og hans beskrivelse i 1982 af det skandinaviske samfund, hvor forenede kongeriger var en forholdsvis sen funktion, og kongernes myndighed blev betragtet tvivlsom på den anden side. Kongernes magt var ikke overvældende og generelt præsenteres en mere nuanceret opfattelse af konger, kongemagt og dens udvikling, ”(...) *power was distributed among many rulers (...) whose authority rarely extended very far; they were indeed petty kings (...) some doubtless claimed, or hoped to win, a larger authority*” (Sawyer, 1982: 52). Sawyer mente, at de store konger lagde krav på territorier så store som Norge som en slags overherre, der efterfølgende måtte stole på loyaliteten hos andre mindre magtfulde fastholdere, som var i praktisk politisk kontrol over mindre regioner (dette er i det mindste indtil sent i det 11. århundrede) (ibid.: 52-56). Alt dette fandt sted samtidig med kristendommens indførelse og dannelsen af skandinaviske kongeriger på den anden side, hvor aktørerne i historien beskrives som danskere, nordmænd og svenskere og danske, norske og svenske konger. På en temmelig besynderlig måde foregår dannelsen af et forenet Danmark, Norge og Sverige inden for grænserne af ”*What was to become united*” (Sawyer, 1982: 37).

I kapitlet om politisk historie i Peter og Birgit Sawyers *Medieval Scandinavia*, blev der fokuseret på konger og deres medvirken til udvikling i de skandinaviske lande, hvor der blev berettet om at,

”earlier sources confirm that the Danish kingdom was well established and powerful by the end of the eighth century” (Sawyer & Sawyer, 1993: 49). Mens den samme form for forening tog længere tid i Norge og Sverige. De to Sawyers beskrev at danskerne havde tidlige konger mens mønsteret for resten af Skandinavien, indtil relativt sent, berettes at have været et system med mange småkongedømmer (ibid.: 49). Rammerne for beretningen om vikingetiden i bogen er baseret på de identificerede nordiske folkeslag, der også var kernen i den beskrevne politiske udvikling (gennem konger og forening af kongeriger). Tilslutningen til den kristne kirke blev set som nøgelfaktoren i denne forening. I kapitlet om *Christianization and Church Organization* blev kristendommens indførelse beskrevet som en proces, der fandt sted inden for hvert af de tre skandinaviske lande (ibid.: 100-101). Dog så har Svanberg beskrevet at *“There was not a single Christianization process but in fact many different”* (Svanberg, 2003b: 147).

8.4 Delkonklusion for afsnit 8

Ovenstående er bestemt ikke alt der er at sige om vikingetiden og vikingerne i nyere tid. Men for at vise, at der er blevet identificeret nogle af de mest almindeligt forekommende 20. århundredes anvendelser, samt at der er sporet en udvikling fra 1800-tallets anvendelse. De overordnede måder at forstå og fremstille vikingetiden på, i autoritative synteser for dette specifikke område af viden i slutningen af det 20. århundrede har generelt fulgt og overholdt de vigtigste træk der blev skabt i 1800-tallet. Det bør således være muligt at tale om en ret konsistent tradition for viden og forestilling om vikingetiden. Siden 1800-tallet har denne tradition stadig ændret sig noget, men som det er blevet belyst, ikke i dets grundlæggende struktur og kan betegnes som værende en vedligeholdt tradition.

Det er tydeligt at når det undersøges, hvordan vikingebegrebet ofte er blevet anvendt i fagsprog, så er disse forskellige måder at bruge idéen om vikinger på, en tydelig værdsættelse af vikinger som et almindeligt accepteret historisk begreb. Det fremgår, at der er udviklet en meget almindelig og typisk måde at bruge begreberne vikingetid og vikinger osv. på, hvor der i nyere tid henvises til de mennesker, som beboede hele Skandinavien i omkring tre århundreder for 1000 år siden, under en elegant gestus kaldet vikinger der levede i vikingetiden.

Vikingetiden handlede generelt om danskere, nordmænd og svenskere og deres repræsentative lande (med nutidens eller lidt forskellige grænser) og disse folk udgjorde de vigtigste samfund og de centrale aktører i vikingetidens narrativ - hvilket der heller ikke er blevet sat spørgsmålstejn ved. De undersøgte værker hævdede samtidig, at der i adskillige år var mange små specifikke regioner,

lande eller tilsvarende enheder i Skandinavien. Sandsynligvis var disse karakteriseret ved politisk samhørighed eller specifikke sociale træk. Der altid eksisterede indenfor en fælles vikingetidskultur, samt indenfor grænserne for de senere nationalstater. Disse enheder tog alle del i tre foreningsprocesser, der fandt sted inden for de senere nationer hvor den evolutionære historie om forening er rammen for den historiske fortælling.

Når de tre samlinger er beslægtede, betragtes de som interne kampe indenfor det, der skulle blive en nation, med kongerne tilstræbende en forenet magt som historiens helte. På et tidspunkt fik konger midlertidigt hegemoni over dele af de områder, der senere blev territoriale nationalstater f.eks.

Danmark. I det, der skulle blive til Danmark, har forklaringen om centralisering af magt og forening ikke forandret sig. Hovedaktørerne i vikingetiden var primært kongerne og deres gerninger og især de mange kendte konger, der påstod eller bestræbte sig på forening af kongeriget og myndighed over hele det tidlige middelalderlige Danmarks omfang. Folket havde også en hvis rolle, hvor danskere, nordmænd, svenskere drog på vikingetogter.

Det nationalromantiske tankesæt i vikingetidens fortællinger er ændret med en overfladisk kritik af dette nationalromantiske tankesæt. Begreber som ”vores forfædre” og ”fædrelandet” bliver ikke anvendt og eksplicit nationalisme har ændret sig til at være implicit. Der er stadig ingen tvivl om, at vikingetidens historie handlende om danskere, nordmænd og svenskere, deres lande og konger. Hovedtrækkene for vikingetiden var de forestillede processer for forening, hvor der måske ikke har været en samlet nation, men den vigtigste proces på det tidspunkt var forening af, hvad der i sidste ende ville blive en nation.

10. Diskussion af vikingebegrebet i forskningen

1800-tallets nationalromantiske oldtidsforherligelse er i forskningen et kendt fænomen, men denne fortsættelse af oldtidsforherligelsen er imidlertid noget overset og har kun i ringe grad været fokus i en analyse af historieskrivningen om vikingetiden. I de analyserede værker spores et billede af vikinger i forandring, en ny holdning til vikingernes virke og formålet med deres aktiviteter, men selve måden hvorpå disse fortællinger har været konstrueret på, har ikke undergået den store forandring.

Først og fremmest er det tydeligt, at en af de historier som har optaget de inddragede forfattere, er vikingetogterne. Hvor særligt forfatterne i nyere tid lader vikingetiden begynde med et plyndringstogt, angrebet på Lindisfarne Kloster i 793. Dette angreb beskrives som første gang

vikinger optræder i historien, og med dette angreb fastslår de præsenterede forfattere, at der opstod en helt ny epoke, et nyt slags menneske og et nyt stadie i udviklingen af Skandinaviske lande. Men det er misvisende, at vikinger har fået lov til at definere en helt specifik periode, der er relevant for hele det fortidige Skandinavien. Først og fremmest da 1800-tals ideen om vikinger var en forestilling om en nordisk helteskikkelse. Da fagpersoner begyndte at anvende ordet, adopterede de også det nationalromantiske syn, mere eller mindre ubevidst, og vikingetiden er i forskningen blevet gjort til en særskilt periode i Europas historie.

Det som tydeligt skildres både i den ældre, men også den nyere, historieskrivning som det særskilte for perioden er vikingetogterne. Togterne der har undergået en revurdering som i starten af 1800-tallet blev opfattet som en barbarisk del af fortiden, blev senere udgangspunktet for samfundsudviklingen i Norden. I 1800-tallet blev togterne symbolet på vikingerne som mægtige, men også overlegenhed og styrke samt en tid hvor de nordiske befolkninger i magt og indflydelse kunne måle sig med resten af Europa. I nyere tid ses der bort fra vikingetogternes grusomheder der udviskes i den harmoniserende fortælling om vikingernes indtræden på den europæiske scene. Omtalen af nedbrændte byer samt kvinder og mænd som blev bortført og gjort til trælle, står højest som indskudte bemærkninger til vikingetidens normer og har ikke ændret ved tolkningen af togterne som stolte minder fra fortiden.

Vikingetiden i 1800-tallets Danmark tog afsæt i, og blev struktureret af, en forestilling om et dansk folk. Ved hjælp af denne forestilling, kunne afsender, modtager og den fremstillede fortid, knyttets sammen til et forestillet fællesskab. Derigennem blev der åbnet for, at læseren kunne identificere sig med det læste og sin fortid. I nyere tid er de vigtigste samfund af mennesker i fremstillinger af vikingetidens danskere, nordmænd og svenskere, der er blevet udtænkt som mere eller mindre ens i relation til de tre folk, der beboer de tre moderne skandinaviske nationalstater. Der er beskrevet kulturelle forskelle, men nationale identiteter er helt sikkert opfattet som eksisterende i vikingetiden, og disse er også de vigtigste identiteter for historikeren eller arkæologen at skildre i deres skriftlige værker inden for dette felt. Det vil sige, at disse tidligere folk der levede indenfor de senere skandinaviske nationalstater, samtidig med at de er kulturelt forskellige fra folk i nutiden, stadig indeholder en slags essens af det, der senere skulle komme.

Vigtigt er det også, at ordet viking ikke er blevet anvendt, som det blev af samtidige. Moderne lærde har bevidst siden midten af 1800-tallet samt i nyere tid anvendt det som sammenligneligt med at være skandinav. John Lind ville formodentlig argumentere for, at hvis disse forskeres interesse er den fortidige skandinaver, hvorfor så ikke nøjes med at kalde dem skandinaver? Lind har påpeget at

anvendelsen af vikingebegrebet kun er et af mange mulige eksempler, som viser, hvor meget brugen er generaliseret af begrebet. Dette fænomen er resultatet af en ukorrekt og ideologisk fortolkning af gamle skandinaviske historiske kilder, hvilket har ført til en forenkling (Lind, 2012: 153-155). Dog er det også nødvendigt i denne sammenhæng at påpege, at den samme kritik f.eks. de nyere forfattere er blevet udsat for, også kan rettes mod Lind. I sin artikel fremgår det at brugen af udtrykket vikinger, i forbindelse med skandinaverne fra den periode, er fejlagtig. Men Lind beskrev at i princippet bør vikinger i et forskningsmæssigt perspektiv overgives til fordel for ”skandinaverne” eller andre samtidige etnisk eller geografisk baserede begreber (ibid.: 164). Men udfordringerne ved vikingebegrebet forandres ikke ved at skifte det ud til noget territorielt, som Lind anbefalede. Da begrebet er ideologisk, bør det i forskningsmæssigt perspektiv anvendes oplyst, hvor fordelene hvis begrebet anvendes som sammenligneligt med sørøver er en funktion og ikke en nationalitet eller etnicitet.

Det er vigtigt at forstå, at de folk og kulturer som gennem tiden er blevet angivet som en del af vikingetiden, var radikalt forskellige fra enhver nuværende eller fremtidig kulturel sammenhæng, der forsøger at forstå dem (Svanberg, 2003a: 202). I overensstemmelse med de nationalistiske teorier om at gøre disse folk ens og indskrive dem i en præfigureret kontinuitet til et senere fællesskab burde være et uacceptabelt udgangspunkt for en videnskabelig præsentation. Det er sikkert muligt at argumentere for, at der selvfølgelig er mange tidligere populære opfattelser af vikingetiden og vikinger der grundlæggende har påvirket den videnskabelige præsentation. Men seriøs forskning er vel nødt til at være fri for alle sådanne opfattelser, og arbejde uafhængigt for at skabe et balanceret billede af den del af tidligere historie. For at forsøge at forstå livet og kulturen i Skandinavien i vikingetiden, ville det være mere gyldigt at fjerne koblingen mellem skandinaver og vikinger samt de implicite opfattelser, selvom disse er dominerende.

11. Konklusion

Vikingetiden og vikinger var, og er til stadighed et eksempel på, hvor kompleks brugen af historie i praksis kan være i en national identitetspolitisk kontekst, men også på hvordan hver tid har sine egne tolkninger af fortiden. Det er blevet beskrevet, hvordan de strukturelle træk i 1800-tallets beskrivelse af vikingetiden er i overensstemmelse med de tidligere foreslåede teorier for historien skrevet i en nationalistisk diskurs, hvor en nationalistisk terminologi er blevet anvendt generelt, og hvordan vikingetiden har været afgørende for udarbejdelsen af nogle af de vigtigste nationale

narrativer i de skandinaviske nationalstater. Denne viden var medvirkende til en ”åndelig” opbygning af kollektiv selvbevidsthed og som et nationalistisk virkemiddel, der håndhævede transhistorisk homogenitet i fortid og nutid, og forsøgte at mobilisere borgere til forskellige nationale projekter.

Vikingetiden blev anvendt som en periode, til at finde forbindelser længere tilbage i tiden men også til kunne spejle sig selv ud fra. I 1800-tallet handlede det om opbygningen af nationalstaten og formidlingen af en fortidig vikingetids vigtigste funktion, i den nationalistiske historieskrivning var at skabe en nationalidentitet og et nationalt fællesskab. Grundtvig så det som sin opgave at ”vække” folket fra dets ”slumrende” tilstand, og var gennem sit engagement for bevarelsen af det danske særegent, med til at skabe myter. Disse myter optrådte i mange af hans formuleringer om ”danskheden”, og en forestilling om en tidligere storhedstid afledt af konkrete historiske omstændigheder. Også hans beskrivelse af danskerne som et folk, der blev tillagt ganske bestemte karaktertræk med nogle indre værdier, var med til at samle nationen under en fælles ”folkeånd” og de ydre modsætninger først og fremmest repræsenteret ved det tyske.

De individer og samfund af mennesker, der levede i årene 800-1050 i det geografiske område, der i dag er blevet kendt som Skandinavien, blev udarbejdet af et par indflydelsesrige 1800-tals lærde til at leve i vikingetiden og omdannet til vikinger. Fra en fjern fortid hentede man et Danmark og et dansk folk, og i denne historie fandt man rammen for forestillingen om fædrelandet. For at fremme fællesskabstanken bragte både Grundtvig og Worsaae en forestillet ide om et iboende fællesskab med ind i oldtiden og senere vikingetiden. Disse tider blev et tegn på den primære inspirationskilde til folket og forestillingen om et samlet Danmark. Historien om vikingetiden var ofte historien om de store mænds bedrifter, både konger og helte, men med nationalromantikkens fordybelse i fortidens historie vakttes også interessen for folket og en ny opfattelse af begrebet blev formuleret. Selvom de fortidige konger blev hædret, var det centrale stadig skabelsen af folkets identitet gennem et tilbageblik på nationens oprindelige befolkning.

Ud fra analysen kan der let dannes en opfattelse af historieskrivningen om vikingetiden skete ud fra samtidens ånd og ideologi, der berettigede til enhver udnyttelse af fortiden, så længe formålet var at oplyse befolkningen om nationalstatens værdier, idealer og identitet. Hos Grundtvig og Worsaae blev formidlingen af dansk historie, måden hvorigennem man kunne genvinde noget af den stolthed der gik tabt i 1800-tallet, særligt i 1864, og hvor man ved tilbageblik kunne hævde sig mod Tyskland. Derfor er en af de nationalistiske tendenser, som fremtræder i historieskrivningen om vikingetiden, interessen for forsvaret af den danske grænse. Med fokus på kampene mod frankerne

(Karl den Store) og forsvaret af Danevirke, trækkes der linjer op til samtidens problemer med Tyskland i forgrunden.

Det er blevet påvist, at disse pågældende ideer der blev konstrueret i 1800-tallet, er i dets væsentlige træk vedligeholdt op til og igennem hele det tyvende århundrede, og det har derfor dannet en autoritativ tradition for, hvordan man skriver om denne særlig form for vidensområde. Alle de analyserede værker, har en tendens til at have den fælles ide at historien om vikingetiden, handler generelt om danskere, nordmænd og svenskere og deres respektive lande, der betragtes som de vigtigste samfund i denne tid. Det historiske aktørskab var i hovedtræk gennem konger og deres handlinger og især de af de mange kendte konger, som gjorde krav eller anstrengelser i processerne om at samle og forene disse riger. Vikingetidens vigtigste narrative temaer var de politiske foreninger af de tre skandinaviske lande eller kongeriger (sammenligneligt med senere nationalstater), vikingetogter og tilslutning i Skandinavien til den kristne kirke.

I de gennemgåede værker er præsentationen af periodebetegnelsen vikingetiden samt begrebet viking, blevet identificeret som værende ideer, der har sin oprindelse i nationalromantikken, hvis forskellige opfattelser er blevet identificeret til, stadig at dominerer de historiske og arkæologiske videnskaber inden for dette vidensområde. Dette er et bevis for at historikere og arkæologer samt andre med kvalificeret kendskab til disse fortidige forhold, har mislykkedes i at give et differentieret billede af det fortidige samfund og periode. Dermed er den nationalistiske repræsentation af vikingefortiden blevet vedligeholdt i nyere tid.

12. Litteraturliste

- Adamsen, C. (2006). Antikvarer og oldforskning på Grundtvigs tid. *Grundtvig-Studier*, 57(1), 99-109. Hentet fra <https://tidsskrift.dk/grs/article/view/16494>.
- Adriansen, I. (1996). ”Jyllands formodede tyskhed I oldtiden” – den dansk-tyske strid om Sønderjyllands urbefolkning. I Roesdahl, Else, & Meulengracht Sørensen, Preben. *The waking of Angantyr, the Scandinavian past in European culture, den nordiske fortid i europæisk kultur (Acta Jutlandica 71:1)*. Aarhus: University Press.
- Adriansen, I. (2003). *Nationale symboler i det danske rige 1830-2000 bd. 2 (Etnologiske studier)*. Kbh: Museum Tusulanum.
- Anderson, B. (1991). *Imagined communities, reflections on the origin and spread of nationalism (Rev. ed.)*. London: Verso.
- Auken, S. (2005). *Sagas spejl, mytologi, historie og kristendom hos N.F.S. Grundtvig*. København: Gyldendal.
- Brøndsted, J. (1979). *Vikingerne (3. udgave, 2. oplag ed.)*. Kbh.: Gyldendal.
- Brøndsted, J. (1984). J.J.A. Worsaae i *Dansk Biografisk Leksikon*, 3. udg., Gyldendal 1979-84.
- Christensen, A. (1969). *Vikingetidens Danmark, Paa oldhistorisk baggrund*. Kbh: Gyldendal i komm.
- Coupland, S. (1995). The Vikings in Francia and Anglo-Saxon England to 911, i R. McKitterick (ed.) *The new Cambridge medieval history 2 p. 190-201*.
- Croix, S. (2015). The Vikings, victims of their own success? A selective view on Viking research and its dissemination. *Danish Journal of Archaeology*, 4(1), 82-96.
- Djupdræt, M., & Kahl, Harry. (1998). *Billeder af vikingen*. København: Skoletjenesten.
- Fabricius, A. (1889). *Illustreret Danmarkshistorie for Folket (Ny Udg. ed.)*. Odense.
- Foote, P., & Wilson, David M. (1970). *The Viking achievement, The society and culture of early medieval Scandinavia*. London.
- Geary, P. (2002). *The myth of nations, the medieval origins of Europe*. Princeton, N.J: Princeton University Press.

- Gjerløff, A. (1999). Syn for Sagn. Dansk arkæologi og historie i 1800-tallet. *Historisk Tidsskrift*, 2, 406.
- Graham-Campbell, J. (1980). *The Viking world*. London: Frances Lincoln.
- Grell, H. (1992). England og Grundtvig, Grundtvigs møde med England og dets betydning for hans forfatterskab. Aarhus: Center for Grundtvig-Studier.
- Grell, H. (1993). Langt mere eventyrligt end historisk. *Grundtvig-Studier*, 44(1), 145-158. Hentet fra <https://tidsskrift.dk/grs/article/view/16108>.
- Grundtvig, N. (1815). *Europa, Frankrig og Napoleon, en dansk historisk Betragtning*.
- Grundtvig, N. (1820). *Bjovulfs drape: Et gothisk helte-digt fra forrige aar-tusinde, af angel-saxisk paa danske riim*. Trykt hos A. Seidelin.
- Grundtvig, N. (1841). *Bjovulfs-Drape, eller det Oldnordiske Heltedigt*.
- Grundtvig, N., & Begtrup, Holger. (1904). *Udvalgte Skrifter*. København: Gyldendal. Bd. 1-5.
- Grundtvig, N., Christensen, Georg, & Koch, Hal. (1940). *Værker i udvalg*. København: Nordisk Forlag.
- Grundtvig, N., & Engberg, Poul. (1983). *Nordens Mythologi (Fotografisk optr. af 3. udg. fra 1870 ed.)*. Kbh.
- Haavardsholm, J., & Universitetet i Oslo Det historisk-filosofiske fakultet. (2005). *Vikingtiden som 1800-tallskonstruksjon (Acta humaniora nr. 193)*. Oslo: Universitetet i Oslo, Det historisk-filosofiske fakultet.
- Hobsbawm, E. (1992). *Nations and nationalism since 1780, programme, myth, reality (Second ed., Canto classics)*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jensen, B.E. (1987). *Historiografi: historikernes læremester? i I. Norrlid et al. (red.). Över gränser. Festskrift til Birgitta Odén*.
- Jensen, J., & Nationalmuseet. (2007). *Et archæologisk Vikingetog, J.J.A. Worsaaes rejse til England, Skotland og Irland 1846-47 (1. oplag ed.)*. Kbh.: Nationalmuseet.
- Jørgensen, C. (2012). HISTORIOGRAFIENS FORMÅL. I *Temp - Tidsskrift for Historie*, 2(4), 145-164. Hentet fra <https://tidsskrift.dk/temp/article/view/24389>

Kjeldstadli, Knut, & Bryld, Claus. (2005). Fortiden er ikke hvad den har været, en indføring i historiefaget (1. udgave, 3. oplag ed.). Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.

Klindt-Jensen, O. (1975). A history of Scandinavian archaeology (world of archaeology). London: Thames and Hudson.

Korsgaard, O. (2004). Kampen om folket, et dannelseperspektiv på dansk historie gennem 500 år. Kbh: Gyldendal.

Lind, J. (2012). "Vikinger", vikingetid og vikingeromantik, i KUML 2012. 151-68.

Lönnroth, L. (1997). The Vikings in History and Legend. I Sawyer, P. ed. The Oxford Illustrated History of the Vikings. Oxford: Oxford University Press, 225–249.

Lönnroth, L. (2011). The academy of Odin, selected papers on Old Norse literature (Viking collection 19). Odense: University Press of Southern Denmark.

Lundgreen-Nielsen, F. (1965). N.F.S. Grundtvig, skæbne og forsyn, studier i Grundtvigs nordisk-romantiske dramatik (Skrifter udgivet af Grundtvig-selskabet 14). Kbh: Gyldendal.

Lundgreen-Nielsen, F. (1983). Grundtvig and Romanticism. I Thodberg, Christian, & Pontoppidan Thyssen, A. (1983). N.F.S. Grundtvig - tradition and renewal, Grundtvig's vision of man and people, education and the church, in relation to world issues today. Cph: Det Danske Selskab.

Lundgreen-Nielsen, F. (1992). Grundtvig og danskhed. I Feldbæk, O. Dansk identitetshistorie, 3, folkets Danmark 1848-1940. Kbh: C.A. Reitzel.

Lundgreen-Nielsen, F. (1994). Grundtvig's Norse Mythological Imagery – An Experiment that Failed. I Wawn, A. Northern antiquity, the post-medieval reception of Edda and Saga. Enfield Lock: Hisarlik Press.

Lundgreen-Nielsen, F. (2018). N. F. S. Grundtvig: The Æsir Intoxication and Nordens mytologi (1808). I Clunies Ross, M. (2018). The pre-Christian religions of the North, research and reception, Volume I, From the Middle Ages to c. 1830. Turnhout: Brepols.

Mjöberg, J. (1980). ROMANTICISM AND REVIVAL. I Wilson, D. The northern world, the history and heritage of northern Europe, AD 400-1100. London: Thames and Hudson.

Møller, J. F. (2018). Grundtvig, Danmark og Norden. I R. Hemstad, J. F. Møller, & D. Thorkildsen (red.), Skandinavismen: Vision og virkning (s. 99-120). Syddansk Universitetsforlag.

- Pontoppidan Thyssen, A., & Balling, Jakob. (1991). Grundtvig og den grundtvigske arv, afhandlinger (Skrifter udgivet af Grundtvig-Selskabet). Frederiksberg: ANIS.
- Rerup, L. (1992). Grundtvigs indflydelse på den tidlige danske nationalisme. Grundtvig Studier, 43(1), 20-32. Hentet fra <https://tidsskrift.dk/grs/article/view/16073>
- Roesdahl, E. (1982). Viking age Denmark (A Colonnade book). London: British Museum Publications.
- Roesdahl, E. (1991). The Vikings. Harmondsworth: Allen Lane - The Penguin Press.
- Roesdahl, E., Wilson, David M., David Mackenzie, & Nationalmuseet. (1992). From Viking to crusader, the Scandinavians and Europe 800-1200. New York: Rizzoli.
- Roesdahl, E. (1994). Vikingerne i dansk kultur. I Fortid og Nutid juni 1994, hæfte 2, s. 158-172.
- Rowley-Conwy, P. (2006). The Concept of Prehistory and the Invention of the Terms 'Prehistoric' and 'Prehistorian': The Scandinavian Origin, 1833–1850. European Journal of Archaeology, 9(1), 103-130.
- Sawyer, P. (1962). The age of the Vikings. London: Edward Arnold.
- Sawyer, P. (1982). Kings and vikings, Scandinavia and Europe AD 700-1100. London: Methuen.
- Sawyer, P. (1988). Da Danmark blev Danmark. I Olsen, Olaf, Jensen, Jørgen, Hedeager, Lotte, Sawyer, Peter, Fenger, Ole, Hørby, Kai, (...) Johansen, Hans Chr. Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie. Kbh: Gyldendal Politiken.
- Sawyer, Birgit, & Sawyer, Peter. (1993). Medieval Scandinavia, from conversion to reformation, circa 800-1500 (Nordic series; 17). Minneapolis, Minn: University of Minnesota Press.
- Sawyer, P. (1997). The Oxford Illustrated History of the Vikings. Oxford: Oxford University Press.
- Shippey, T. (2005). A Revolution Reconsidered: Mythography and Mythology in the Nineteenth Century. I The shadow-walkers, Jacob Grimm's mythology of the monstrous (Arizona studies in the Middle Ages and the Renaissance 14). Tempe, Ariz. Turnhout: Arizona Center for Medieval and Renaissance studies Brepols. 1-28.
- Smith, A. (1989). The origins of nations. Ethnic and Racial Studies, 12(3), 340-367.
- Smith, A. (1991). National identity (Penguin politics and current affairs). London: Penguin.

- Somerville, A & Andrew McDonald, R. (2013). *The Vikings and Their Age*.
- Steenstrup, Joh, Erslev, Kr, Heise, A, Mollerup, V, Fridericia, I. A, Holm, Edvard, . . . Neergaard, N. (1896). *Danmarks Riges Historie*. Kbh.
- Svanberg, F. (2003a). *Decolonizing the Viking Age 1*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Svanberg, F. (2003b). *Death rituals in south-east Scandinavia AD 800-1000 (Acta archaeologica Lundensia Series in 4° 24)*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Sørensen, M. L. S. (1996). *The fall of a nation. the birth of a subject: the national use of archaeology in nineteenth-century Denmark*, i Marguerita Diaz Andreu and Timothy Champion (eds.). *Nationalism and Archaeology in Europe* (UCL Press, London).
- Thorson, P. (1971). *A new interpretation of Viking*. I Foote, P., Strömbäk, D. (edited). *Proceedings of the sixth viking congress, Uppsala 3-10 Aug. Bonäs, Dalarna 10-12 Aug. 1969*. (1971). (Uppsala). 101-104.
- Vind, O. (1999). *Grundtvigs historiefilosofi*. København: Gyldendal.
- White, Hayden V. (1973). *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe*. Baltimore, MD: Johns Hopkins UP.
- Wilson, D. M., & Roesdahl, E. (1992). *What the Vikings Meant to Europe*. I Sven Olof Karlsson (ed.). *The Source of Liberty: The Nordic Contribution to Europe* (The Nordic Council. Stockholm).
- Wilson, D. M., & Forhistorisk Museum, Moesgård. (1997). *Vikings and Gods in European Art*
- Worsaae, J. (1843). *Danmarks oldtid oplyst ved oldsager og gravhøie*. Trykt hos L. Klein.
- Worsaae, J. (1848). *Danevirke: Danskhedens gamle grændsevold mod syden*. C.A. Reitzel.
- Worsaae, J. (1851). *Minder om Danske og Nordmændene i England, Skotland og Irland*. C. A. Reitzel.
- Worsaae, J. (1863). *Den danske erobring af England og Normandiet*. Gyldendal.
- Worsaae, J. (1873). *De danskes kultur i vikingetiden*. G.E.C. Gad.
- Worsaae, J. (1881). *Nordens Forhistorie, efter samtidige Mindesmærker*.

Worsaae, J. (1934). *En Oldgrandskers Erindringer 1821-1847*. Kbh: Gyldendal.

Yahil, L. (1991). National Pride and Defeat: A Comparison of Danish and German Nationalism. *Journal of Contemporary History*, 26(3), 453-478.

Ødegaard, V. (1994). Mellem sagnhistorie, videnskab og nationalpolitik - Om arkæologen J. J. A. Worsaae og hans faglige diskussioner 1840-1850. *Fortid Og Nutid*, 1. Hentet fra <https://tidsskrift.dk/fortidognutid/article/view/74611>.

Østergaard, U. (2013). Stat, nation og national identitet. i H. Andersen, & L. B. Kaspersen (Eds.), *Klassisk og moderne samfundsteori* (5. ed., pp. 675-700). København: Hans Reitzels Forlag.

Aannestad, H. (2016). Våre helter vikingen. Et portrett av en historisk periode. I *Vikinger og virkninger*. Gjerde, H. S. og Ween, G. B (red.), s. 65-78. Primitiv tider spesialutgave 2016. Reprosentralen, Oslo.